

Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije

Ženske studije posle 25 godina u Subotici

Priredile
Margareta Bašaragin i Svenka Savić

Novi Sad, 2022.

Izdaju: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije
Za izdavača: prof. dr Svenka Savić
Naziv: Ženske studije posle 25 godina u Subotici
Autorke: dr Margareta Bašaragin i prof. dr Svenka Savić
Recenzentkinje: prof. dr Vera Vasić i dr Silvia Dražić
Lektura i korektura: Mr Nataša Belić
Prelom, dizajn i naslovna stranica: Relja Dražić
Fotografije: Dokumentacija ŽSI, Dragutin Bećar, Branislav Lučić

Finansijska podrška Rekonstrukcije Ženski fond, Beograd.
(logo RŽF).

Zahvaljujemo Rekonstrukciji Ženski fond na finansijskoj podršci za realizaciju projekta „Ženske studije posle 25 godina”, Savremenoj galeriji Subotica, u čijem prostoru su se održavala predavanja, i predavačicama: dr Mirjani Dokmanović, dr Jasminki Dulić, msr Jasni Jovičević, prof. emeritus Katalin Kaič, dr Sanji Kojić Mladenov, prof. dr Maji Korać, dr Dragani Pejović, dr Sari Savić, msr Neli Tonković, Staši Zajović na predavanjima, literaturi i ljudskoj toplini, kao i *Magločistaču*, TV Subotici i Dragutinu Bećaru za medijsku podršku tokom realizacije projekta. Posebnu zahvalnost upućujemo svim polaznicama programa.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад
061.2:305-055.2(497.113 Subotica)“1997/2022”

БАШАРАГИН, Мапрагера, 1978-

Ženske studije posle 25 godina u Subotici / [autorke] Margareta Bašaragin i Svenka Savić ; [fotografije Dragutin Bećar, Branislav Lučić]. - Novi Sad : Futura publikacije, 2022 (Novi Sad : Workshop). - 64 str. : ilustr. ; 22 cm

Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz većinu poglavlja.
ISBN 978-86-7188-211-8

1. Савић, Свенка, 1940-

а) Женске студије и истраживања - Суботица - 1997-2022

COBISS.SR-ID 71398921

SADRŽAJ

- 1.0. UVOD // 5
 - 1.1. Šta su Ženske studije? /5
 - 1.2. Ženske studije u Subotici nekada / 6
- 2.0. ŽENSKÉ STUDIJÉ SADA – POSLE 25 GODINA U SUBOTICI // 9
 - 2.1. Pripremne aktivnosti za ponovni program / 9
 - 2.2. Ostvarivanje programa Ženskih studija / 10
 - 2.2.1. Sažeci predavanja / 16
 - 2.2.2. Izlaganja polaznica / 35
 - 2.2.3. Završni radovi polaznica / 36
 - 2.3. Završni događaj: dodela sertifikata / 43
 - 2.3.1 Evaluacija / 43
- 3.0. MEDIJSKA PREZENTACIJA // 45
- 4.0. ZAKLJUČAK // 46
- PRILOZI // 47
 - Prilog 1: Spisak knjiga Udruženja „Ženske studije i istraživanja“ (ŽSI) / 47
 - Prilog 2: Konkurs za Ženske studije u Subotici / 49
 - Prilog 3: Anketa sa polaznicama / 50
 - Prilog 4: Podeljena literatura // 54
 - Prilog 5: Uputstvo za tehničku pripremu teksta / 56
 - Prilog 6: Uputstvo za pisanje sažetka / 59
 - Prilog 7: Uputstvo za pisanje prikaza knjiga / 60
 - Prilog 8: Evaluacioni list / 63

1. UVOD

1.1. Šta su Ženske studije?

Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ Novi Sad (ŽSI) (<http://www.zenkestudije.org.rs>) (od 1997. godine do danas) predstavlja interdisciplinarni visokoškolski obrazovni program, alternativni akademskom programu u Srbiji, koji objedinjuje nastavu, istraživanje, izdavaštvo i dokumentaciju o ženama u jedinstveni program za žene (i muškarce), sa ciljem poboljšanja položaja žena iz različitih nacionalnih zajednica (pre svega u Vojvodini), sa posebnim akcentom na grupe sa manje društvene moći.

U Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ danas postoje četiri osnovna programa: Naučnoistraživački, Obrazovni, Izdavački i Dokumentacioni program. Ono što ovaj program razlikuje od ostalih ženskih studija u zemlji jeste intenzivan istraživački rad na dugoročnim projektima, po kojima je Udruženje prepoznato kao specifično u širem doprinosu društvu: *Životne priče žena iz nacionalnih zajednica u Vojvodini*, *Rod i jezik*, *Feministička teologija* i *Romologija*. Projekat *Znamenite žene Novog Sada* postao je inspiracija mnogim udruženjima i aktivistima, koji su organizovali posebne aktivnosti u raznim gradovima Pokrajine (jedan od gradova je i grad Subotica).

Istraživački rezultati su sakupljeni i predstavljeni javnosti u obliku knjiga – ukupno 34 knjige za vremenski period od 25 godina studioznog rada (1997–2022) (**Prilog 1**).

Nastava se u „Ženskim studijama i istraživanjima“ odvijala (1997–2008) kao visokoškolski (prvo dvogodišnji, a kasnije jednosemestralni) interdisciplinarni obrazovni program, alternativan akademskom programu. Nastava je realizovana kroz obavezna predavanja i izborne aktivnosti (radionice, tribine, ulične i druge aktivističke akcije). Tokom navedenog perioda, ukupno je održano više od osam stotina nastavnih jedinica nastave kroz raznovrsne tematske cikluse: žene i mediji, feministička teologija, teorije roda, ginokritika, jezik i rod, feministička ekonomija, ženski pokreti, ljudska prava i nasilje nad ženama, žensko zdravlje, lezbejska egzistencija, nenasilna komunikacija, žene u politici, životne priče raznih savremenica (Neda Božinović, Jelica Rajačić Čapaković, Sonja Licht, Svenka Savić, Erika Marjaš i druge).

Tema položaja žena u društvu dobila je akademski pomak. Uspele smo da jedan alternativni visokoškolski program za žene i o ženama ‘umestimo’ u redovno visokoškolsko obrazovanje na Univerzitetu u Novom Sadu, u okviru ACIMSI Centra za rodne studije (CRS) (od školske 2004/05. do 31. 1. 2020. godine). Ovdje se najpre realizuju magistarske i specijalističke studije iz oblasti rodni studija,

a kasnije, od 2008. godine, realizuju se i masterske i doktorske studije. Koordinatorke Centra za rodne studije bile su: Svenka Savić (2003–2008. i 2012–2016), Slobodanka Markov (2008–2010), Vera Vasić (2010–2012), Vladislava Gordić Petković (2016–2021). Polaznice i polaznici Centra za rodne studije bili su iz raznih jugoslovenskih centara, tako da se ovaj program može smatrati regionalnim. Nastava se odvijala na jezicima zemalja regiona, ponekad i na stranim jezicima (uglavnom na engleskom jeziku).

Svenka Savić

Slobodanka Markov

Vera Vasić

Vladislava Gordić Petković

foto Lučić (2016)

1.2. Ženske studije u Subotici nekada: 1997–2004.

Mogu se uočiti dva vremenska perioda postojanja interdisciplinarnih visokoškolskih Ženskih studija u Subotici:

1. krajem 20. veka i
2. početkom treće decenije 21. veka.

Vremenski period između istaknutih granica predstavlja prostor tišine kada je ovaj program u pitanju. Bilo je dovoljno razloga da u Subotici svoj rad započne akademski alternativni interdisciplinarni program o ženama i za žene, zato što su u tom gradu već uspešno radili Ekonomski fakultet (osnovan 1960) i Građevinski fakultet (osnovan 1974) Univerziteta u Novom Sadu, zatim Visoka tehnička škola strukovnih studija (osnovana 1960) i Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera (osnovana 1973), na kojima je dominantna ženska studentska populacija i koja bi potencijalno mogla inklinirati i pitanjima kojima se bave Ženske studije (navedeno se naravno pokazalo tačnim).

Kraj 20 veka. Tokom tri decenije postojanja ovog visokoškolskog programa, Ženske studije u regionu se danas u praksi realizuju kao *mreža* obrazovnih programa u nekoliko gradova bivše Jugoslavije i Republike Srbije, koju su aktivno gradile predavačice zajedno sa polaznicama u Beogradu, Zagrebu, Novom Sadu i Subotici.

Prof. emeritus Svenka Savić u poslednjoj deceniji 20. veka, uz finansijsku podršku Fonda za otvoreno društvo osniva nevladine ženske organizacije (NGO) u Vojvodini, među kojima najpre Udruženje „Ženske studije i istraživanja” (ŽSI) u Novom Sadu, a zatim motiviše žene da osnuju Udruženje „Ženske studije i stvaralaštvo” (ŽSS) u Subotici – Jasminku Dulić sa saradnicama.

Pomenuto Udruženje u Subotici (kasnije Centar za ženske studije (CŽS) radi pet godina (1997–2004) i vodi ga Jasminka Dulić sa saradnicama (Mirjanom Dokmanović i Slavicom Mamužić), sa ciljem da kroz aktivnosti – kakav je edukativni visokoškolski obrazovni program – realizuju i naučna istraživanja:

- proučavanje i istraživanje društvenog statusa žena kako bi se njihovo prisustvo u društvu učinilo vidljivim (posebno u umetnosti, kulturi, nauci, privredi i sl.);

- artikulisanje interesa, stavova i specifičnosti žena;

- unapređivanje i produblјivanje stručne i pedagoške aktivnosti vezane za društveni status žena;

- identifikovanje, definisanje, utvrđivanje, afirmisanje i društveno promovisanje snaga ženskih sposobnosti, kreativnosti i izražavanje ponosa zbog toga;

- obrazovanje i edukacija žena sa ciljem njihove društvene afirmacije.

Najvažnije aktivnosti Udruženja „Ženske studije i stvaralaštvo” u Subotici bile su sledeće: obrazovanje za ženska ljudska prava i unapređenje položaja žena, istraživanja, promocija ženskih ljudskih prava i ženskih studija u javnosti i umrežavanje, osmišljavanje projekata sa cilje, razvoja lokalne zajednice (u saradnji sa drugim organizacijama civilnog društva u Subotici i Vojvodini).

Treća decenija 21. veka – razlozi za postojanje visokoškolskog programa za žene i o ženama, alternativnog akademskom, ostaju isti. Sada se akademski prostor proširio i na Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku Univerziteta u Novom Sadu (osnovan 2006. godine, mađ. Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar), na kom se u najvećem postotku obrazuju studentkinje.

Tokom 2020. godine započinje novi period (opet na inicijativu Svenke Savić, koordinatorke ŽSI u Novom Sadu) – Udruženje „Ženske studije i istraživanja” proširuje organizacionu strukturu, uvođenjem podružnica u pojedinim gradovima Vojvodine. Prva podružnica Udruženja osniva se u Subotici – dr Margareta Bašaragin koordinira Podružnicom i ostvaruje različit inventar aktivnosti. Dr Margareta Bašaragin je u Podružnici do danas realizovala tri istraživačka projekta – javnosti predstavljena štampanim publikacijama čije su teme vezane za lokalnu problematiku grada Subotice. Teorijski okviri istraživanja i projekata vezani su za svetske tokove ženskih i rodnih studija, na kojima je M. Bašaragin uspešno doktorirala 2016. godine:

- „Znamenite Jevrejke Subotice” (2020)
- Finansijska podrška: Grad Subotica, Republika Srbija.
- „Znamenite Jevrejke Subotice – životna priča Sonje Licht” (2021)

- Finansijska podrška: Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd, Republika Srbija.
- „Antifašistkinje Subotice: skojevke, partizanke, afežeovke” (2021)
- Finansijska podrška: Rekonstrukcija Ženski fond, Beograd.

Za navedene USPEŠNE aktivnosti Udruženje „Ženske studije i istraživanja” predložilo je dr Margaretu Bašaragin za nagradu „Anđelka Milić” (2022), koju dodeljuje Sekcija za feministička istraživanja i kritičke studije maskuliniteta (Se-Fem) u Beogradu, za podršku razvoju stvaranja znanja iz oblasti feminističkih i rodnih studija u Srbiji (teorija i istraživanja) kao autorka (*Antifašistkinje Subotice*) i urednica knjiga (*Životna priča Sonje Licht, Starost i rod u vremenu i prostoru*, sve objavljene 2021. godine, u izdanju ŽSI i Futura publikacija, Novi Sad).

2. ŽENSKÉ STUDIJE SADA – POSLE 25 GODINA U SUBOTICI

Rekonstrukcija Ženski fond iz Beograda 2022. godine finansira realizaciju alternativnog visokoškolskog obrazovnog programa „Ženske studije posle 25 godina” u Podružnici Udruženja „Ženske studije i istraživanja” u Subotici. Program je realizovan tokom tri meseca (maj–juli) kroz nekoliko faza. Ovde iznosimo detalje u vezi sa formiranjem programa, kao beku vrstu pomoći svim zainteresovanim licima koja žele da u svojim sredinama realizuju program Ženskih studija.

2.1. Pripremne aktivnosti za ponovni program

Formiranje tima za organizaciju. Osnovni zadatak tima za organizaciju jeste povezivanje nekadašnjih iskustava sa novim zadacima. Tako, Margareta Bašaragin najpre održava konsultativne sastanke sa dr Mirjanom Dokmanović i dr Jasminkom Dulić, koje su bile koordinatorke i voditeljice Ženskih studija u Subotici krajem 20. veka. Obe su podržale predlog i prihvatile da budu predavačice budućim polaznicama.

konsultativni sastanak
Jasminka Dulić, Margareta Bašaragin i Mirjana Dokmanović

Forma održavanja predavanja. Odlučeno je da se predavanja održavaju uživo (čime se stvara kontinuitet u akademskom programu odranije) i putem Zum aplikacije, kojom se omogućava polaznicama van Subotice i iz regiona da se priključe nastavi. Takva odluka istovremeno predstavlja i promenu diskursnih strategija kako samih predavačica tako i polaznica, o čemu nisu posebno edukovane pre ostvarivanja nastave (na primer, kako ući u razgovor). Na predavanjima važe opšteprihvaćena feministička pravila za radionice (ne prekidamo ženu dok govori, verujemo joj, i sl.).

Određivanje osnovnih tematski celina predavanja. Izdvojene su ukupno četiri tematske oblasti: Rodna ravnopravnost, Žene u umetnosti, Žene u nauci, Mirovno delovanje žena, a u okviru njih se nalaze pojedinačna predavanja različitih naučnica.

Program obuhvata 32 časa predavanja, individualna izlaganja polaznica i konsultacije (individualne i grupne) sa mentorkama. Po završetku Programa, polaznice stižu sertifikat, a nakon prisustva predavanjima (ne manje od polovine ukupnog broja) i napisanog završnog rada.

Formiranje predavačkog tima. Potom su usledile konsultacije sa predavačicama, koje su odabrane za određene teme. Posebno smo vodile računa da afirmišemo predavačice iz Subotice.

Saradnja je uspostavljena sa ukupno dvanaest **predavačica**: dr Margareta Bašaragin, dr Mirjana Dokmanović, dr Jasminka Dulić, prof. emeritus Katalin Kaič, prof. dr Maja Korać, dr Sanja Kojić Mladenov, msr Nela Tonković, msr Jasna Jovičević, dr Dragana Pejović, dr Sara Savić, prof. emeritus Svenka Savić, Staša Zajović (**Pogledati Tabelu 2**).

Vreme i mesto izvođenja programa. Planirano je da se predavanja održavaju subotom 10.30 – 13.00 sati, u prostoru Savremene galerije Subotica (Park Rajhla Ferenc 5), koji smo obezbedili zahvaljujući svesrdnoj pomoći Nele Tonković. Učesnicima je ponuđena i mogućnost onlajn učešća putem Zum aplikacije.

2.2. Ostvarivanje programa Ženskih studija

Tokom maja smo raspisale konkurs (**Prilog 2**) i poslale ga svim lokalnim subotičkim štampanim i elektronskim medijima (*Magločistač*, *Grad Subotica*, *Danas*). Konkurs smo potom postavile na društvene mreže (Fejsbuk, Ženska posla, SeFem), sajt Udruženja „Ženske studije i istraživanja”. M. Bašaragin je istim povodom gostovala i na lokalnoj TV Subotica.¹

Na raspisani konkurs prijavile su se 22 polaznice (Tabela 1), koje su popunile upisnicu i poslale svoj kratki CV.

.....
¹ TV Subotica, emisija *Jutrenje* 17. 5. 2022, dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=s_SbJV86THc

Tabela 1. Spisak prijavljenih polaznica Ženskih studija, Subotica maj–jul 2022.

Br.	Ime	Prezime	Grad	Napomena
1	Amiti	Arietta	Subotica	
2	Boral	Svetlana	Budimpešta, Mađarska	onlajn
3	Besedeš Nagy	Andrea	Stara Moravica	onlajn
4	Borenović	Dijana	Subotica	
5	Der	Maria	Subotica	
6	Čendić	Teodora	Beograd	
7	Čegar Kiš	Tatjana	Subotica	onlajn
8	Čupurdija	Dragana	Subotica	
9	Elek	Bosiljka	Subotica	
10	Majcen	Kristina	Varaždin, Hrvatska	onlajn
11	Mesaroš	Aniko	Subotica	
12	Miljković	Kristina	Beograd	onlajn
13	Pantelić	Maja	Kikinda	onlajn
14	Rakočević Cvijanov	Maja	Subotica	
15	Simeunović	Sanela	Subotica	
16	Subašić	Lamija	Sarajevo, BiH	onlajn
17	Šibalić	Milena	Beograd	onlajn
18	Tica	Gordana	Subotica	
19	Vujčić	Iva	Subotica	
20	Zećirović	Radmila	Novi Sad	onlajn
21	Žikić	Milena	Novi Sad	uživo/onlajn
22	Yishuang	Gao	Barselona, Španija i Kina	onlajn

Formirane su dve grupe polaznica: polaznice koje slušaju predavanja uživo u Subotici (ukupno 11) i polaznice koje slušaju predavanja preko Zum aplikacije iz različitih gradova u regionu (Novi Sad, Beograd, Sarajevo, Varždin, Budimpešta, ukupno 11). Povremeno su se uključivale i druge osobe koje su slušale pojedinačna predavanja ili diskusije, a nisu bile prijavljene u edukativni program. Na osnovu podataka iz priloženih biografija polaznica zaključili smo da je dodatno znanje iz interdisciplinarnih ženskih i rodnih studija bilo potrebno onim ženama koje su se u svojoj profesionalnoj, obrazovnoj i naučnoistraživačkoj orijentaciji (ili u svom životu) suočavale sa nerešenim pitanjima diskriminacije žena na poslu.

Anketa podrazumevanog znanja. Na prvom susretu (21. maja 2022) sprovele smo anketu među polaznicama sa ukupno četiri pitanja. Na anketu je odgovorilo 16 polaznica (Prilog 3).

Anketa

1. Šta smatrate da Ženske studije naučavaju?

2. Da li ste već negde pohađale takve studije? Ako da, navedite gde i kada.
3. Šta očekujete od ovog niza predavanja?
4. Kako ćete upotrebiti (n)ovo znanje?

Osnovni zaključak do kojeg smo došli na osnovu sprovedene ankete je da prijavljene polaznice poznaju ulogu Ženskih studija u ostvarivanju *promene* društvenog i kulturnog položaja žena (pitanje 1), da većina njih nije pohađala programe Ženskih studija (pitanje 2), da žele da steknu nova (sa)znanja iz oblasti Ženskih studija (pitanje 3) koja će koristiti u daljem profesionalnom, umetničkom i naučnom radu i delovati u svakodnevici, u svojoj užoj i široj zajednici (pitanje 4).

Odabir literature je bio jedan od težih poslova u organizaciji programa Ženskih studija, s obzirom na činjenicu da je literatura vezana na našu temu na stranim jezicima vrlo obimna, ali i da je u poslednje dve decenije broj domaćih autorki i autora značajno povećan. Zbog toga je praćenje literature bilo uglavnom otežano. Odabir relevantne obavezne i izborne literature načinile smo na osnovu formiranog programa i sume prijavljenih polaznica. Osnovna ideja od koje smo počeli svoj rad jeste afirmacija tekstova domaćih autorki, a posebno radova koji su nastali na Rodnim studijama u obliku završnih radova – master radovi, magistarske teze i doktorske disertacije koje su objavljene.

Literaturu (obaveznu i izbornu) smo polaznicama poslale imejlom (pdf formati i linkovi na sajtu ŽSI). Polaznice su tokom susreta i predavanja na poklon dobijale primerke monografija, potrebnih za izradu završnih radova (**Prilog 4**).

Odabir načina pisanja završnih radova. Tokom tri decenije postojanja Udruženja „Ženske studije i istraživanja” u Novom Sadu, Svenka Savić je izradila nekoliko različitih uputstava za polaznice ženskih i rodnih studija, koja su u skladu sa naučnim diskursom rodnih i ženskih studija: način pisanja CV-ja, zatim naučnog teksta (**Prilog 5**) (pre svega struktura sažetka, **Prilog 6**), prikaze knjiga (**Prilog 7**), zapisnika sa pojedinih aktivnosti, sa naglašenim feminističkim obeležjima i uz korišćenje rodno osetljivog jezika.

Znatan broj naučnih radova i tekstova, relevantnih za tok studija, nalazi se na sajtu Ženskih studija i na njega upućujemo: <https://www.zenskestudije.org.rs/izdavastvo/knjige>

Program je podeljen na pet tematskih oblasti: Uvodna predavanja, Rodna ravnopravnost, Žene u umetnosti, Žene u nauci, Mirovno delovanje žena, shodno predavačicama i interesovanju polaznica u lokalnom kontekstu grada Subotice.

PROGRAM PREDAVANJA
„Ženske studije posle 25 godina”

Subotica, 21. maj – 9. juli 2022. godine

(Savremena galerija Subotica, Park Rajhla Ferencza 5 i onjaln, 10.30 – 13.00 sati)

Datum	Tema	Predavačice
21. maj 2022. 10.30 – 11.30 h 11.30 – 13.00 h	Šta su Ženske studije? Prilog istoriji Ženskih studija u Republici Srbiji i Subotici: 1991–2022.	Margareta Bašaragin Mirjana Dokmanović Jasminka Dulić
4. jun 2022. 10.30 – 11.30 h	Rodna ravnopravnost: Normativni i strateški okvir rodne ravnopravnosti u Srbiji	Mirjana Dokmanović
4. jun 2022. 11.30 – 12.30 h 12.30 – 13.00 h	Rodna ravnopravnost: Rodno osetljiv jezik u službenoj upotrebi – osnovni pristupi Izlaganje polaznica	Margareta Bašaragin
11. jun 2022. 10.30 – 11.00 h	Žene u umetnosti: Feministička avangarda u lokalnom umetničkom kontekstu	Sanja Kojić Mladenov
11. jun 2022. 11.00 – 11.30 h	Rodna ravnopravnost: Predstavljanje prostitucije kao poželjne profesije u Srbiji	Dragana Pejović
11. jun 2022. 11.30 – 12.30 h 12.30 – 13.15 h	Žene u nauci: Refleksije o povezanosti akademskog istraživanja i životnog iskustva Izlaganje polaznica	Maja Korać
18. jun 2022. 10.30 – 11.30 h	Žene u umetnosti: Subotičke pozorišne umetnice	Katalin Kaič
18. jun 2022. 11.30 – 12.30 h 12.30 – 13.00 h	Žene u umetnosti: Džez muzika i rod Izlaganje polaznica	Jasna Jovičević
25. jun 2022. 10.30 – 11.30 h	Mirovno delovanje žena Antifašistkinje Subotice nekada	Margareta Bašaragin
25. jun 2022. 11.30 – 12.30 h	Mirovno delovanje žena: Žene u crnom: ženska mirovna politika	Staša Zajović
25. jun 2022. 12.30 – 13.30 h	Individualne i grupne konsultacije polaznica sa mentorkama o završnim radovima	Svenka Savić Margareta Bašaragin

Datum	Tema	Predavačice
30. jun 2022. 18.00 – 19.30 h	Onlajn grupna konsultacija sa mentor- kom o završnim radovima Izlaganja polaznica	Margareta Bašaragin
2. jul 2022. 10.30 – 11.30 h	Rodna ravnopravnost: Dimenzije patrijarhalizma	Jasminka Dulić
2. jul 2022. 11.30 – 12.30 h 12.30 – 13.00 h	Žene u nauci: Znamenite Subotičanke Izlaganja polaznica	Margareta Bašaragin
9. jul 2022. 10.30 – 11.15 h	Žene u umetnosti: Od žrtve do heroine: slika žene u savre- menoj umetnosti	Nela Tonković
9. jul 2022. 11.15 – 12.00 h	Žene u nauci: Naučnice iz Srbije u svetu	Svenka Savić
9. jul 2022. 12.00 – 12.40 h	Žene u nauci: Rod i jedno zdravlje	Sara Savić
9. jul 2022. 12.40 – 13.30 h	Evaluacija, podela knjiga, snimanje vi- deo-zapisa o Ženskim studijama	Margareta Bašaragin Dragutin Bećar Svenka Savić
13.30 – 15.00 h	Završna svečanost	

Program je zamišljen kao razmena znanja među polaznicama i predavačicama: ukupno 32 časa tokom devet susreta (subotom) u tri vrste edukativnih oblika: predavanje predavačica, izlaganja polaznica i konsultacije (individualne i grupe) mentorki sa polaznicama.

Za svaki susret (ukupno devet) predavačice su pripremale svoju biografiju i sažetak predavanja sa preporučenom literaturom, koji su polaznicama prosleđeni imejlom.

Poverenica Podružnice je najavljivala svaki susret u medijima (*Magločistač*, *Grad Subotica*), preko društvenih mreža (Fejsbuk, Ženska posla, SeFem) i na sajtu Udruženja „Ženske studije i istraživanja” kratkom informacijom u obliku postera:

Edukativni visokoškolski obrazovni program:
„ŽENSKE STUDIJE POSLE 25 GODINA”, SUBOTICA

Govore

Dr Sara Savić

Rodnost i jedno zdravlje

Dr Svenka Savić

Naučnice iz Srbije u svetu

Msr Nela Tonković

Od žrtve do heroine: slika žene u savremenoj umetnosti

Moderira

Dr Margareta Bašaragin

Subota, 9. jul 2022, 10.30 h, Savremena galerija Subotica, Park Rajhl Ferenc 5

Predavanja je moguće pratiti online putem Zoom aplikacije na linku:

<https://us06web.zoom.us/j/88688404149?pwd=dk5WREU3L1NUYlptN2ZpR2dtdWJkdz09>

Pristup predavanjima je slobodan.

Završna svečanost i dodela sertifikata polaznicama

Dr Sara Savić, naučna savetnica u Naučnom institutu za veterinarstvo „Novi Sad”, predavačica na ACIMSI Centru za rodne studije UNS, kurs Ekofeminizam (na master programu), saradnica ŽSI.

Prof. dr Svenka Savić, koordinatorica Udruženja „Ženske studije i istraživanja”, prof. emeritus. Autorka i koautorka trideset knjiga iz oblasti jezika, emancipacije i ravnopravnosti žena u jugoslovenskom prostoru i iz oblasti igre i baleta.

Msr Nela Tonković, istoričarka umetnosti, kustoskinja. Diplomirala istoriju umetnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (2009), masterirala na UNESCO katedri za kulturnu politiku i menadžment Univerziteta u Beogradu (2018). Zaposlena u Savremenoj galeriji u Subotici, saradnica ŽSI.

Dr Margareta Bašaragin, doktorirala na ACIMSI Centru za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu, koordinatorica edukativnog programa: ŽENSKE STUDIJE POSLE 25 GODINA, Subotica.

2.2.1. Sažeci predavanja²

UVODNA PREDAVANJA

Margareta Bašaragin

Subotica

margareta.basaragin@gmail.com

Šta su Ženske studije?

Monodiscipline su do polovine šezdesetih godina 20. veka bile važne i u humanističkim i u prirodnim naukama. Pokazalo se, međutim, da one ne mogu biti dovoljne kada se u fokus istraživanja stavi neka nova tema, kao što je u lingvistici bilo značenje, ili u psihologiji bilo istraživanje identiteta, ili nastanak govora, itd.

Otuda je nužno došlo do saradnje i razgovora, razmene mišljenja naučnica iz raznih naučnih oblasti. Istovremeno se krajem šezdesetih godina prošlog veka oglašavaju i različiti pokreti u svetu, između ostalih i pokret protiv rasizma, ili pokret za ženska prava i sl. Pokreti u kojima se naglašava da su različitosti važne. Tako se unutar institucija u svetu formiraju novi kursevi na univerzitetima, a jedan od njih su i Ženske studije (u Sjedinjenim Američkim Državama i Evropi).

Za razliku od situacije u svetu, kod nas u Jugoslaviji toga vremena (danas bivšoj), takvih mogućnosti institucionalnog umeštanja Ženskih studija nije bilo, nego su se elementi izvodili najpre u prostoru izvan institucija.

Dr Margareta Bašaragin je osnovne i masterske studije završila na Odseku za nemački jezik i književnost Filozofskog fakulteta UNS. Doktorirala 2017. u Centru za rodne studije ACIMSI UNS. Doktorska disertacija: „Interakcija roda, jezika i kulture u formiranju identiteta učenica osmog razreda osnovne škole u procesu dvojezične nastave u Vojvodini“ (Novi Sad: Fondacija Bogumil Hrabak VANU, 2019). Usavršavala se (u okviru Erasmus Mundus Sigma Agile projekta školske 2015/16) u Centru za transdisciplinarnu studiju roda na Humboltovom univerzitetu u Berlinu, Nemačka. Poverenica je ogranaka novosadskog Udruženja „Ženske studije i istraživanja“ u Subotici od 2020. godine. Dobitnica nagrade „Anđelka Milić 2022“.

.....
² Abecednim redosledom u okviru pet tematskih celina.

Margareta Bašaragin (sa Mirjanom Dokmanović i Jasminkom Dulić)

Subotica

margareta.basaragin@gmail.com

Prilog istoriji ženskih studija u Republici Srbiji i Subotici: 1991–2022.

Ženske studije su se tokom dvadeset pet godina postojanja u praksi realizovale kao mreža obrazovnih programa u nekoliko gradova nekadašnje (Jugoslavija) i sadašnje države (Srbija), koju su aktivno gradile predavačice zajedno sa studentkinjama/polaznicama. Cilj izlaganja je prilog istoriji alternativnog i akademskog programa ženskih i rodnih studija u Vojvodini kao deo ukupne istorije i saradnje sa istraživačicama, predavačicama i aktivistkinjama ženskog pokreta u zemlji i regionu. Udruženje „Ženske studije i istraživanja” (ŽSI, od 1997. godine do danas) ostvaruje četiri osnovna programa: Naučnoistraživački, Obrazovni, Izdavački i Dokumentacioni program. Od 2020. godine u Subotici funkcioniše Podružnica ŽSI, koja realizuje Naučnoistraživački i Dokumentacioni program. Tokom 2022. godine Podružnica pokreće i edukativni program Ženskih studija (ŽS), kojim se naslanja na aktivnosti „Centra za ženske studije Subotica” iz prethodnog perioda (1997–2003).

Preporučena literatura

Başaragin, Margareta (2020). „Feministička lingvistka”, u: Antonić, Ivana (ur.), *Svenka Savić: između baletske i jezičke igre*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, 63–100.

Dokmanović, Mirjana (2020). „Centar za ženske studije „Ženske studije i stvaralaštvo”, Subotica (neobjavljeni rukopis).

Mamužić, Slavica (2001). *Ženske studije i stvaralaštvo, Subotica: 1997–2001*. Diplomski rad. Ženske studije i istraživanja.

Savić, Svenka (2020). „Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu: doktorske studije”, u: Stevanović, Lada, Mladena Prelić i Miroslava Lukić Krstanić (ur.) (2020). *Naučnice u društvu. Radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara 2020. u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu*. Beograd: Etnografski institut SANU, 191–209.

Savić, Svenka (2021). *Istorija ženskih studija u Srbiji: počeci razvoja i aktuelni problemi (1991–2021)* (neobjavljeni rukopis).

Savić, Svenka, Bašaragin, Margareta (2021). *Prilog istoriji ženskih studija u Novom Sadu: vreme promene (2020–2021)*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

Savić, Svenka, Mitro, Veronika (1997). Ženske studije u Vojvodini, *Feminističke sveske*, 9/10, <https://www.womenngo.org.rs/fs-9-10>. Pristupljeno 5. 1. 2022.

TEMATSKA OBLAST: RODNA RAVNOPRAVNOST

Margareta Bašaragin

Subotica

margareta.basaragin@gmail.com

Rodno osetljiv jezik u službenoj upotrebi – osnovni pristupi

Ženske studije kao alternativni visokoškolski obrazovni program afirmišu nove interdiscipline koje se u svetu predaju kao jedan u nizu akademskih programa. Takva je i feministička lingvistika (FL) koju kod nas uvodi Svenka Savić. FL ukazuje na napore istraživača i istraživačica da prouče jezik i govor žene, potom načine govora ili pisanja drugih o ženama u različitim društvima, kulturnim i jezičkim okruženjima.

Cilj predavanja je da se polaznice upoznaju sa osnovnim pristupima u istraživanjima rodno osetljivog jezika (ROJ) u javnoj i službenoj upotrebi.

Inventar problema koji istražujemo obuhvata upotrebu rodno osetljivog jezika (ROJ): u medijima, obrazovanju, naučnim časopisima, na sajtovima univerziteta, u raznim institucijama, TV i radio-emisijama, u svakodnevnoj komunikaciji, ali i dijahrono.

Osnovni cilj naših napora jeste standardizacija (normiranje) ROJ-a i njegova dosledna upotreba u javnoj i službenoj upotrebi radi otklanjanja raznih vidova diskriminacije koje postoje u jeziku. Cilj nam je i veća vidljivost žena i njihovog doprinosa društvu, nauci, kulturi, umetnosti i sl.

Preporučena literatura

Bašaragin, Margareta (2021). „Upotreba rodno osetljivog jezika u feminističkom časopisu *Ženski pokret*”, u: Milinković, Jelena i Žarka Svirčev (ur.) *Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog skupa „Časopis Ženski pokret (1920–1938)”*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 99–118.

Bašaragin, Margareta (2020). „Feministička lingvistika”, u: Antičić, Ivana (ur.) *Svenka Savić: između baletske i jezičke igre*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, 63–100.

Savić, Svenka i sar. (2009). *Jezik i rod*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.

Savić, Svenka, Stevanović, Marjana (2019). *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.

Mirjana Dokmanović
Subotica
mirjana.dok@gmail.com

Normativni i strateški okvir rodne ravnopravnosti u Srbiji

Republika Srbija je ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i redovito izveštava Komitet Ujedinjenih nacija o položaju žena i učincima primene Konvencije. Država je prihvatila i niz drugih instrumenata Ujedinjenih nacija, Međunarodne organizacije rada i Saveta Evrope, koji se odnose na unapređivanje položaja žena.

U skladu sa ovim opredeljenjem, država je razvila pravni i strateški okvir unapređivanja rodne ravnopravnosti i suzbijanja rodno zasnovane diskriminacije.

Cilj izlaganja su najvažnije novine u novom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti (usvojenom 2021), kao što su: obaveza organa javne vlasti da kontinuirano prate ostvarivanje rodne ravnopravnosti u oblasti društvenog života za koji su nadležni, primenjuju rodno odgovorno budžetiranje i koriste rodno osetljiv jezik. Pravni okvir rodne ravnopravnosti čine i Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, a relevantne klauzule su sadržane u mnogim propisima kojima se regulišu pojedine oblasti, kao što su radni odnosi, zapošljavanje, porodični odnosi, izborni postupak, obrazovanje, mediji i dr.

U izlaganju će se predstaviti i najvažniji aspekti planskih dokumenata vezanih za rodnu ravnopravnost: nove Strategije za rodnu ravnopravnost (2021–2030), Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije (2022–2030) i Strategije za sprečavanje i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici (2021–2025).

O predavačici

Dr Mirjana Dokmanović je diplomu doktorata interdisciplinarnih rodnih studija stekla u Centru za rodne studije, ACIMSI Univerziteta u Novom Sadu (2007). Na Fakultetu za evropske pravno-političke studije Univerziteta EDUKONS u Novom Sadu radi kao docentkinja (2008–2013) i vanredna profesorka (2013–2016). Međunarodna je ekspertkinja za ljudska prava, ženska prava, rodnu ravnopravnost, rodne analize javnih politika i unapređenja antidiskriminacionih politika od strane međunarodnih i evropskih organizacija (UNDP, UNIFEM, UNPFA, SEESAC i dr.). Članica je Saveta i Redakcionog odbora časopisa *Temida*. Članica Upravnog odbora Viktimološkog društva Srbije, Udruženja Tehnologija i društvo, International Association of Feminist Economics. Radi kao naučna saradica u Institutu društvenih nauka u Beogradu. Dobitnica je Nagrade „Anđelka Milić” SeFema (2022). Vodila obrazovni program Centra za ženske studije u Subotici (1997–2004).

Preporučena literatura

Бабовић, М., Петровић, М. (2021). *Индекс родне равноправности у Републици Србији 2021*. Београд: Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије. <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-10/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20u%20RS%202021.pdf>

Бекер, К., Б. Јањић и В. Лепојевић (2020). *Извештај о правима жена и родној равноправности у Србији за 2019. Годину*. Београд: Удружење грађанки ФемПлатз. https://www.femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf

Dokmanović, Mirjana (2011). „Rod i pravo”, u: Milojević, I., Markov, S. (ur.), *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Centar za rodne studije, Univerzitet u Novom Sadu i Mediterran Publishing, 295–306.

Dokmanović, Mirjana (2018). „Rodna ravnopravnost u Srbiji: dostignuća, prepreke i perspektive”, u: Čičkarić, L., Bošković, A. (ur.), *Ka evropskom društvu: ograničenja i perspektive*. Beograd: Institut društvenih nauka, 202–225. <http://iriss.idn.org.rs/151/>

Đurić Kuzmanović, T., M. Dokmanović i A. Pajvančić Cizelj (2020). „Економски положај жена – родне неједнакости и једнаке могућности”, u: Varadi, T., Pajvančić, M. (ur.), *Rodna ravnopravnost: od jednakih prava do jednakih mogućnosti*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 187–198. <http://iriss.idn.org.rs/642/>

Jarić, V. i Radović, N. (2010). *Rečnik rodne ravnopravnosti: 102 pojma rodne ravnopravnosti za 102 godine osvajanja ženskih ljudskih prava*. Beograd: Heinrich Böll Stiftung.

Влада Републике Србије (2020). *Национални преглед о оствареном напретку у спровођењу Пекиншке декларације и Платформе за акцију +25*. Београд. <https://rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2020-04/Nacionalni%20pregled%20Pekinska%20deklaracija%20SRB.pdf>

Jasminka Dulić

Subotica

jasdulic@gmail.com

Dimenzije patrijarhalizma

Skalu patrijarhalizma smo konstruirali на temelju izbora čestica korišćenih у nekim ranijim истраживањима (Fine-Davis, 1989, Dulić, 2000). На temelju korelacijske matrice od sedamnaest manifestnih varijabli faktorskom analizom su ekstrahirane četiri latentne dimenzije patrijarhalizma kojima je objašnjeno 65% varijance.

Cilj predavanja je da predstavi rezultate istraživanja sprovedenog na jesen 2010. godine u Subotici na osnovu upitnika (500 ispitanika/ca različite dobi, obrazovanja, zanimanja, nacionalne i konfesionalne pripadnosti).

U strukturi prvog faktora prisutne su tvrdnje o profesionalnoj i intelektualnoj inferiornosti žena, njihovoj pretjeranoj emotivnosti i nesposobnosti za donošenje ispravnih i važnih odluka čime se opravdava isključivanje žena iz političkog i poslovnog života i tradicionalne društvene uloge spolova. Ovaj smo faktor nazvali Tradicionalne rodne uloge.

Druga latentna dimenzija sadrži osudu abortusa, seksualnih odnosa izvan braka, izvanbračne zajednice i prostitutki. Ovaj smo faktor nazvali Seksualni moral.

Treći faktor sadrži tvrdnje kojima se podržavaju vrijednosti tradicionalne porodice i protivljenje legalizaciji istospolnih brakova.

Četvrti faktor sadrži tvrdnje o moralnoj inferiornosti žena, tvrdnje da se ženama ne može vjerovati u pogledu seksualne vjernosti i tvrdnje kojima se ženama pripisuje krivnja za nasilje prema njima.

O predavačici

Dr Jasminka Dulić je diplomirala na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu na Odseku za sociologiju (1991), magistrirala na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu (2009) i doktorirala na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu (2012).

Koordinatorica Centra za ženske studije u Subotici (1997–2004), tokom kojih je organizirala brojne skupove, konferencije, edukativne programe i istraživanja. Od 2004. zaposlena kao novinarka, urednica u NIU „Hrvatska riječ“, glavna i odgovorna urednica (2007–2019). Autorka je i koautorka više naučnih radova na polju sociologije i politikologije.

Preporučena literatura

Dulić, Jasminka (2000). *Religioznost i tradicionalne uloge među polovima u sklopu autoritarnog sindroma*. Subotica: Centar za ženske studije.

Dulić, Jasminka (2004). *Struktura političkih orijentacija kod žena i muškaraca*, u: Dulić, Jasminka, Mirjana Dokmanović (2004). *Žene i politika*. Subotica: Centar za ženske studije.

Dulić, Jasminka (2012). *Političko-ideološke orijentacije i stranačke preferencije stanovnika Vojvodine*. Doktorska disertacija. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

Fine-Davis, Margret (1989). *Political Psychology*, vol. 10, no 2.

Duckitt, John (2001). *A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice*. *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 33, issue 4, 41–113.

Dragana Pejović
Novi Sad
adv.dragana.pejovic@gmail.com

Predstavljanje prostitucije kao poželjne profesije u Srbiji

Prostitucija se već godinama u medijima od strane medijskih svodnika promovira kao profesija za žene u Srbiji, iako odavanje prostituciji predstavlja prekršaj protiv javnog reda i mira.

Cilj izlaganja je da ukaže na načine i mehanizme putem kojih se prostitucija promovira kao poželjna profesija za žene u našoj zemlji, te o objektivnoj opasnosti koju nosi ovakvo predstavljanje prostitucije po mlade žene.

Ovo se pre svega čini upotrebom terminologije kojom se „pokušava isključiti mogućnost da je žena kupljena, uvučena, gurnuta u prostituciju ... u cilju seksualnog ili ekonomskog iskorišćavanja radi profita ili koristi drugih (a pre svega muških) osoba” (Savić 2009, 138), te će stoga posebna pažnja u izlaganju biti posvećena terminologiji koju upotrebljavaju medijski svodnici kada govore o prostituciji.

O predavačici

Dr Dragana Pejović osnovne i master studije završila na Pravnom fakultetu u Novom Sadu, a doktorske studije na ACIMSI Centru za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu (2020). Doktorska disertacija: „Pravni položaj žena u prostituciji u Republici Srbiji”. Radi kao advokatkinja u Novom Sadu od 2008. godine. Članica je Advokatske komore Vojvodine, saradnica ŽSI. Objavila niz naučnih i stručnih radova, kao i prikaze u vezi sa prostitucijom, posebno položajem žena u prostituciji, nasiljem nad ženama i obrazovanjem žena.

Preporučena literatura

Kolarec, Đurđica (2007). *Uzroci prostitucije i trgovanja ženama: rasprave u Hrvatskoj i svijetu*. Zagreb: Centar za žene žrtve rata-ROSA. (dostupno na:

http://www.petra-nvo.net/images/publikacije/prostitucija_CZZR_lowres.pdf).

Pejović, Dragana (2020). Medijsko predstavljanje elitne prostitucije kao poželjne profesije za žene, u: Dinko Gruhonjić i Brankica Drašković (ur.). *Mediji i javne politike – između proklamovanog i prakse*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 169–185. (dostupno na:

<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-593-8>).

Savić, Svenka (2008). Terminologija vezana za trgovinu ženama, u: *Trgovina ljudima: priručnik za novinare*. Beograd: ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima, 137–142 (dostupno na:

<https://www.astra.rs/trgovina-ljudima-prirucnik-za-novinare-2009/>).

TEMATSKA OBLAST: ŽENE U UMETNOSTI

Jasna Jovićević
Subotica
jasnajovicevic@yahoo.com

Džez muzika i rod

U balkanskom kulturnom prostoru Jugoistočne Evrope (zemljama bivše Jugoslavije) prisustvo džez instrumentalistkinje se i dalje smatra neuobičajenom pojavom, jer se ova vrsta muzike uvek smatrala muškim žanrom. Džezanka je često delegitimirajuća kategorija u društvenim i simboličkim hijerarhijama, i to ne samo na Balkanu. Generalno gledano, polje dominantne džez tradicije jeste “muško polje moći”, a žene su odbačene i isključene kao „drugo”. Regionalne džez instrumentalistkinje učestvuju u složenom sistemu isključivanja, suočavajući se sa dvostrukim standardima patrijarhalne hegemonije, orodnjenog muzičkog žanra i poluperiferijalnog položaja žena u širem društveno-političkom kontekstu.

Cilj predavanja je da prezentuje rezultate empirijskog istraživanja sprovedenog tokom 2021. godine, fokusiranog na mlade džez instrumentalistkinje koje studiraju i nastupaju u različitim gradovima našeg regiona.

U drugom delu će biti predstavljena studija slučaja koju je kroz umetnički istraživački projekat autorka sproveda tokom nastupa na Beogradskom džez festivalu u oktobru 2021. godine. O predavačici

Msr Jasna Jovićević je saksofonistkinja i kompozitorka. Diplomirala na Muzičkoj akademiji „Franc List” u Budimpešti, na smeru džez saksofon, a magistrirala muzičku kompoziciju na York University u Torontu, Kanada. Doktorantkinja je na transdisciplinarnim studijama savremene umetnosti na Fakultetu za medije i komunikacije, Univerziteta Singidunum, Beograd. Zaposlena na Visokoj školi strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera u Subotici. Bavi se istraživačkim i umetničkim radom na polju džez kao društvene prakse, biodrviven muzike i rodnosti improvizacije u džez muzici. Saradnica je u projektima Međunarodne mreže umetničkog istraživanja u džezu. Dobitnica je više međunarodnih nagrada za izvođenje i kompoziciju u džezu.

Preporučena literatura

Jovicevic, Jasna (2021). “Gender Perspectives of Instrumental Jazz Performers in Southeastern Europe”. *Musicology*, no. 30, 149–164.

Jovicevic, Jasna (2021). “Mapping of the Performative Body in the Practice of Jazz Improvisation”, in: *Music in The body – The Body in Music: Corper an der Schnittstelle von musikalischer Praxis und Diskurs*. Göttinger Studien zur Musikwissenschaft. Ed. Christine Hoppe and Sarah Avischag Muller. Hildesheim, Zurich, New York: Georg Olms Verlag, 255–272.

Katalin Kaič
Subotica
sombor33@yahoo.com

Subotičke pozorišne umetnice

Višejezičnost i multetničnost grada Subotice, kao i promene društvenog uređenja i pripadnost različitim državama u protoku vremena (od Austrougarske monarhije, preko Kraljevine SHS/Jugoslavije, SFRJ) obeležile su i kulturni i umetnički život. Izučavanje istorije pozorišne umetnosti u Subotici nedostavno je bez izučavanja života i doprinosa pozorišnih umetnica koje su ostavile traga.

Cilj izlaganja je da se od zaborava otrgnu subotičke pozorišne umetnice: Lujza Blah, Julija Landau, Pataki Kora Milko (Milkó Pataki Cora), Neli Kaboš, Irma Šipiš, Ilka Asić, Ibi Ferenci (Ferenci Ibolya), Marija (Ibi) Romhanji i na taj način motivišu polaznice za dalja proučavanja znamenitih umetnica u gradu.

O predavačici

Prof. dr Katalin Kaič (Dr Káich Katalin) je prof. emeritus UNS (2012). Diplomirala na Katedri za mađarski jezik (1965) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, magistrirala na Univerzitetu Etveš Lorand (Eötvös Lóránd Tudományegyetem) u Budimpešti (1973), a doktorirala na Katedri za mađarski jezik Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu (1978). Redovna profesorica za predmet Kulturna istorija Mađara (1992) i za predmet Istorija mađarskog naroda (1995). Dekanica Učiteljskog fakulteta na mađarskom nastavnom jeziku u Subotici (2006–2011). Objavila je dvadeset jednu monografiju na sledeće teme: kulturne institucije vojvođanskih Mađara, pozorišne istorije vojvođanskih Mađara i međusobne književne i kulturne veze Mađara i Srba.

Preporučena literatura

Burkus, Valéria (1979). *Ibolya, Életjel*. Szabadka: Szabadkai Munkássegyletem.
Káich, Katalin (2016). *A színész és a színház dicsérete*. Szabadka: Életjel Könyvek; Újvidék: Vajdasági Színházmuzeum.

Katalin, Kaič (2017). *U slavu glumca i scenske igre*. Novi Sad: Pozorišni muzej Vojvodine.

Katalin, Kaič (2019). *Ibi Romhanji / Romhányi Ibi*. Novi Sad, Novi Kneževac: Pozorišni muzej Vojvodine.

Bokréta (1940). *A jugoszláviai magyar műkedvelők almanachja*. Szabadka.

Garai, Béla (2012). *Magyar műkedvelők az őrhelyen*. Szabadka: Életjel Könyvek.

Blaha Lujza naplója (1987). Budapest: Gondolat.

Sanja Kojić Mladenov
Novi Sad
sanjamladenov@gmail.com

Feministička avangarda u lokalnom umetničkom kontekstu

Značajan doprinos razvoju avangardne umetnosti, interdisciplinarnom pristupu u Vojvodini, povezivanju lokalne umetničke scene sa protagonistima is prostora Jugoslavije, njihovom zajedničkom javnom delovanju, kao i inovacijama u institucionalnom i visokoškolskom obrazovnom sistemu u Novom Sadu, omogućile su žene, među kojima su umetnice: Katalin Ladik, Bogdanka Poznanović i Judita Šalgo.

Cilj predavanja je da izložbom, tekstom i izlaganjem ukažem na postojanje angažovanih umetničkih tokova u lokalnoj sredini, koji su se odvijali paralelno sa inovativnim i radikalnim umetničkim praksama na međunarodnoj umetničkoj sceni, te da istaknem kritičku umetničku praksu umetnica 70-ih godina i povežem je sa savremenom.

Analiza će pratiti sledeće narativne celine: komunikacije – društvena delatnost; telo – seksualnost; priroda – religija; rat – nasilje – migracije. Cilj je afirmacija ženskog doprinosa razvoju istorijskih umetničkih praksi i ukazivanje na značaj emancipacije muzejskih institucija i šire javnosti.

O predavačici

Dr Sanja Kojić Mladenov diplomirala je istoriju umetnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, master i doktorske rodne studije na ACIM-SI Centru za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu. Doktorska disertacija: Diskursi o rodu u umetnosti: konstrukcija profesionalnog identiteta umetnica u oblasti novih medija u Vojvodini krajem 20. i početkom 21. veka (Beograd: Pro-ArtOrg, 2020). Muzejska savetnica u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine. Dobitnica međunarodnih i domaćih nagrada i priznanja za svoj rad. Autorka je i selektorka mnogih internacionalnih izložbi i projekata u zemlji i inostranstvu. Saradnica ŽSI.

Preporučena literatura

Kojić Mladenov, Sanja (2016). *Bodanka Poznanović: Contact Art*. Novi Sad: Muzej savremene umetnosti Vojvodine.

Kojić Mladenov, Sanja (2022). *Na putu slobode. Radovi iz kolekcije Muzeja savremene umetnosti Vojvodine, Novi Sad*. Novi Sad: Muzej savremene umetnosti Vojvodine.

Nela Tonković
Subotica
nelatonkovic@gmail.com

Od žrtve do heroine: slika žene u savremenoj umetnosti

Savremena umetnost, živa umetnost našeg vremena, počiva kako na dostignućima prethodnih istorijskih pokreta tako i na njihovoj negaciji. U savremenoj umetnosti nema više velikih „stilova”, nema velikih i nedodirljivih tema – materija umetnosti je sve, od unutrašnjih pitanja same umetnosti do svakodnevnih situacija koje sa sobom donosi svakodnevnica.

Cilj predavanja je upoznavanje sa različitim praksama i akterima savremene umetnosti, odnosno sa istraživačkim postupcima ugrađenim u neke od značajnih dela koja su definisala sliku žene u savremenoj umetnosti u 20. veku.

Predavanje će se baviti slikom/prikazima žene u savremenoj umetnosti, uz kratak istorijski osvrt na različite predstave uloga žene iz ugla moderne umetnosti.

Zamišljeno kao svojevrsni „album sa slikama”, predavanje će u najgrubljim hronološkim crtama pratiti razvoj prikaza žene i odabrati ikonične primere umetničkih dela u kojima se žena sagledava kao biće koje „trpi“ istoriju i život, ali i kao biće koje ga oblikuje i usmerava.

O predavačici

Msr Nela Tonković je istoričarka umetnosti. Diplomirala istoriju umetnosti na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu (2009), masterirala na UNESCO katedri za kulturnu politiku i menadžment Univerziteta u Beogradu (2018). Zaposlena u Savremenoj galeriji Subotica. Relizovala je niz izložbenih projekata. Članica je poverenstva za dodelu Nagrade „Emerik Pavić”, uredništva časopisa za književnost i umetnost *Nova riječ*, ocenjivačke komisije Likovnog takmičenja „Portret Danila Kiša”, koji je raspisala Fondacija za omladinsku kulturu i stvaralaštvo „Danilo Kiš” (Subotica), upravnog odbora Muzeja savremene umetnosti Vojvodine (Novi Sad), stručnog žirija za dodelu Nagrade „Lazar Trifunović”. Urednica je knjige *Autobiografija s Belom Kondorom Bele Durancija* (Moderna galerija Likovni susret, Subotica, 2011).

Preporučena literatura

Reilly, M. and Nochlin, L. (eds.) (2007). *Global Feminisms: New Directions in Contemporary Art*. Brooklyn: Brooklyn Museum.

Perry, G. (ed.) (2004). *Difference and Excess In Contemporary Art: The Visibility of Women's Practice*. Oxford: Blackwells

Isaak, J. A. (2002). *Feminism and Contemporary Art. The Revolutionary Power of Women's Laughter*. E-library: Taylor & Francis.

TEMATSKA OBLAST: ŽENE U NAUCI

Margareta Bašaragin
Subotica
margareta.basaragin@gmail.com

Znamenite Subotičanke

Udruženje „Ženske studije i istraživanja” Novi Sad (ŽSI) neguje dugoročno osmišljene projekte: *Životne priče žena* (koordinatorka Svenka Savić) i *Znamenite žene*. Od 2020. godine Podružnica u Subotici realizuje pojedinačne projekte u vezi sa znamenitim ženama Subotice (Bašaragin 2020, 2021a, 2021b).

Cilj predavanja je da afirmiše tri znamenite Subotičanke – naučnice iz oblasti prirodnih i medicinskih nauka i da njihove životne priče učini dostupnim javnosti.

Dr Margita Hercl (Herczl Margit) (Subotica, 1900 – Banja Luka, 1942), lekarka, aktivistkinja ženskog pokreta, antifašistkinja, učesnica NOB-a.

Dr Jolanda Hojman (Heumann Jolán) (Subotica, 22. mart 1901 – Zagreb, 4. avgust 1978), hemičarka, univerzitetska profesorka, istraživačica i naučna radnica.

Dr Vera Zdravković (rođ. Schreiber) (Subotica, 19. decembar 1939), hemičarka, prof. emeritus, akademska potpredsednica koledža.

Namera je da na ovim primerima pokažemo kako znanje o znamenitim ženama, u ovom slučaju Subotičankama, treba da postane deo kolektivnog znanja nas savremenika i savremenica danas. Time doprinosimo kulturi sećanja na znamenite žene i njihove doprinose naučnom, obrazovnom i društvenom životu.

U širem kontekstu, predavanje ima za cilj da promoviše interkulturni dijalog u višejezičnom, višekulturnom, višenacionalnom i multikonfesionalnom gradu Subotici.

Dajemo preporuke za afirmisanje znamenitih Subotičanki: 1. javnim predavanjima, tribinama i promocijama; 2. istraživanjem i dokumentovanjem njihovih životnih priča; 3. uvođenjem teme Znamenite Subotičanke u programe Ženskih studija i 4. trajnim obeležjima (spomen-ploče ili nazivi ulica).

Preporučena literatura

Başaragin, Margareta (2020). *Znamenite Jevrejke Subotice*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

Başaragin, Margareta (ur.) (2021a). *Znamenite Jevrejke Subotice: Sonja Licht – životna priča*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

Başaragin, Margareta (2021b). *Antifašistkinje Subotice: skojevke, partizanke i afežeovke*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

Başaragin, Margareta, Gajić, Draga (2020). „Dr Margita Hercl – antifašistki-

nja i lekarka”, u: Stevanović, Lada, Mladena Prelić i Miroslava Lukić Krstanović (ur.) (2020). *Naučnice u društvu*. Radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara 2020. u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu. Beograd: Etnografski institut SANU, 361–371.

Belić, Uglješa (2018). *Rodna dimenzija enciklopedijskog teksta: ideologizacija i interkulturalnost*. Novi Sad: Fondacija akademika Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija, VANU.

Stevanović, Lada, Mladena Prelić i Miroslava Lukić Krstanović (ur.) (2020). *Naučnice u društvu*. Radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara 2020. u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu. Beograd: Etnografski institut SANU.

Maja Korac
London, Beograd
maja.korac57@gmail.com

Refleksije o povezanosti akademskog istraživanja i životnog iskustva

Oblasti akademskog istraživanja kojima sam se bavila u proteklih tridesetak godina su blisko povezane sa mojim životnim iskustvom. Budući da sam izgradila svoju akademsku karijeru kao *a feminist scholar*, te sam tako u svom istraživanju primenjavala rodno osetljive metodologije, svi moji radovi u sebi imaju komponentu ličnog iskustva i životne priče, koje sam razmatrala u odnosu na pitanja koja sam istraživala.

Od početka devedesetih godina prošlog veka pa do danas bavila sam se pitanjima: nasilnog raspada zemlje iz koje potičem, feminističkog anti-ratnog aktivizma, rodnih oblika ratnog nasilja, prisilnog izmeštanja, smeštanja, gnježđenja i rekonstruisanja osećanja 'doma'.

Svi ovi društveni procesi izazvani su istorijskim, političkim i društvenim događajima koji su duboko povezani sa ličnim iskustvom bola. Moje refleksije o ovom tridesetogodišnjem procesu profesionalnog i ličnog rada na poimanju, prihvatanju, razumevanju, i pokušaju akademske prezentacije tog puta su, pre svega, vezane za artikulisanje moje borbe da pronesem 'svoj glas' kao naučnica koja se bavi društvenim naukama, i kao jedinka koja živi izvan mesta u kome je rođena, odrasla i socijalizovana, i u kome je počela da gradi svoj život i svoju akademsku karijeru (moja prva knjiga objavljena je na srpskohrvatskom, kako se tada zvao jezik kojim govorim i na kome sam obrazovana, 1991. godine, kada sam još uvek živela i radila na Beogradskom univerzitetu).

U ovim refleksijama ću se osloniti na neke od dobro poznatih debata o onome sto se u engleskom jeziku zove *positionality in research*, kao i *situatedness of knowledge*.

O predavačici

Dr Maja Korać je po osnovnom obrazovanju sociološkinja. Profesionalnu karijeru je počela u Beogradu, nastavila u Kanadi i završila u Londonu. Osnovna teorijska orijentacija je u interdisciplinarnom polju migracija i rodnih studija, u kojem je istraživala u nekoliko zemalja sveta (Srbija, Kanada, Italija, Holandija, Velika Britanija) i razvijala metod u okviru šireg polja metoda životnih priča, o čemu će govoriti u ovom razgovoru.

Sara Savić
Novi Sad
sara@niv.ns.ac.rs

Rod i jedno zdravlje

Jedno zdravlje (JZ, eng. *One Health OH*) bavi se zdravljem ljudi, životinja, biljaka, ekosistema i planete uopšte. Ponekad se u istraživanjima ispituju zdravstvene posledice koje se odnose na pol, ali uticaj roda u vezi sa ulogom i položajem žene u društvu gotovo nikada.

Cilj predavanja je da ukaže na neophodnost da se pitanja roda integrišu u okviru JZ, jer im se, nažalost, veoma retko posvećuje pažnja.

Rodna perspektiva je do sada u najvećoj meri sagledana tokom pandemije virusa COVID-19 i to je bilo veoma interesantno, ali analiza dobijenih podataka nije donela nikakve promene. U slučaju zoonoza često se posmatra racio obolevanja mužjaka i ženki, bez dubljih analiza, samo statistički podaci. U okviru pristupa Jednog zdravlja možemo obuhvatiti sve navedene komponente.

O predavačici

Dr Sara Savić je diplomirala i magistrirala na Fakultetu veterinarske medicine Univerziteta u Beogradu, a doktorirala na Poljoprivrednom fakultetu na Departmanu za veterinarsku medicinu Univerziteta u Novom Sadu, u naučnoj oblasti biotehničke nauke, veterinarstvo. Uža stručna oblast je mikrobiologija i zarazne bolesti. Završila je Evropske ženske studije (2004), predavačica na ACIMSI Centru za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu, kurs Ekofeminizam (na master programu). Članica je Evropske mreže za Ekozdravlje i Jedno zdravlje (eng. *Network for Ecohealth and One Health*) <https://www.ecohealthinternational.org/regional-chapters/europe/>, u okviru koje je članica Radne grupe pod nazivom: Ugrađivanje rodne dimenzije u Jedno Zdravlje i Ekozdravlje (*Incorporating a Gender Dimension into One Health and Ecohealth*). Naučna savetnica u Naučnom institutu za veterinarstvo „Novi Sad”.

Preporučena literatura

Garnier, J., Savic, S., Boriani, E. et al. (2020). „Helping to heal nature and ourselves through human-rights-based and gender-responsive One Health“. *One Health Outlook* 2, 22. <https://doi.org/10.1186/s42522-020-00029-0>

Garnier, Julie, Sara Savic, Natalia Cediél, Paola Barato, Elena Boriani, Brigitte Bagnol and Richard Anthony Kock (2022). „Mainstreaming Gender-Responsive One Health: Now Is the Time“, *Frontiers in Public Health*, vol. 10, 1–5.

Savić, Sara (2020). „Položaj naučnica u veterinarskoj medicini u Republici Srbiji, u: *Naučna konferencija Naučnice u društvu, Beograd*, 11–13.februar 2020. Beograd, Etnografski institut SANU, 90–93.

Svenka Savić
Novi Sad
svenka@sbb.rs

Naučnice iz Srbije u svetu

Postoji značajna i relevantna literatura o naučnicama *u Srbiji*, koju su pisale (ne)feministički orijentisane autorke tokom poslednje tri decenije kod nas. Podaci pokazuju značajan stepen diskriminacije u odnosu na naučnike po nekoliko osnova: u procesu profesionalnog napredovanja, u oblicima nasilja ili uznemiravanja (mobinga) na poslu i planiranja porodice.

Za naučnice iz Srbije koje su ostvarile profesionalnu karijeru *u svetu* postoje drugačiji podaci: povezanost sa Srbijom, oblici patriotizma i specifičnost nekih profesionalnih usmerenja.

Tokom poslednje tri decenije u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ objavile smo veliki broj podataka o naučnicama u Srbiji, ali i nove podatke o naučnicama iz Srbije u svetu danas, pre svega u društvenim i humanističkim naukama.

Cilj predavanja je da polaznicama ponudimo sumu raspoloživih podataka o naučnicama ovde i tamo, kako bi same nastavile ili kreirale nova istraživanja, shodno ličnoj preferenciji.

Detaljnije objašnjavamo metod životne priče i poredimo ga (ukratko) sa metodama drugih autorki ponuđenim u dosadašnjoj literaturi da pokažemo međusobnu zavisnost između metoda i interpretacije podataka. Diskutovaćemo i o terminologiji (dijaspora i sl.).

O predavačici

Dr Svenka Savić je prof. emeritus Univerziteta u Novom Sadu (od 2010. godine). Diplomirala 1964. i magistrirala 1969. na Filozofskom fakultetu (Odsjek za južnoslovenske jezike) Univerziteta u Novom Sadu. Doktorirala 1977.

na Filozofskom fakultetu (Odeljenje za psihologiju) Univerziteta u Beogradu. Redovna profesorka Univerziteta u Novom Sadu u užoj naučnoj oblasti Psiholingvistika od 1988. Uvela nove interdisciplinarne predmete (Analiza diskursa, Psiholingvistika, Rod i jezik, Feministička teologija, Romologija i dr.). Školsku 1979/80. provela je na Odseku za psihologiju Univerziteta u Kaliforniji, Berkli (kod profesora Dana Slobina) na osnovu Fulbrajtove stipendije. Rukovodila je dugogodišnjim projektom *Psiholingvistička istraživanja* na Filozofskom fakultetu UNS, na kojem je formiran Novosadski korpus razgovornog (srpskog) jezika. Koordinatorica Udruženja „Ženske studije i istraživanja” (od 1998). Dobitnica brojnih nagrada i priznanja. Autorka i koautorka trideset knjiga iz oblasti jezika, emancipacije i ravnopravnosti žena na jugoslovenskom prostoru i iz oblasti igre i baleta.

Preporučena literatura

Milošević Đurđević, Nada (ur.) (2021). *Život i stvaralaštvo žena članova SANU*. T. 1. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.

Petrović, Aleksandar i Andrijana Vasiljević (2020). *Kratak pregled izumiteljki u Srbiji XX veka*. Beograd: Zavod za intelektualnu svojinu Republike Srbije.

Savić, Svenka (2008). *Žene u akademijama*. Novi Sad: Vojvođanska akademija nauka i umetnosti (javno predavanje, 10. 12. 2008).

Savić, Svenka (ur.) (2015). *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

TEMATSKA OBLAST: MIROVNO DELOVANJE ŽENA

Margareta Bašaragin

Subotica

margareta.basaragi@gmail.com

Antifašistkinje Subotice nekada

Mirovno i antifašističko delovanje Subotičanki možemo istraživati paralelno sa naporima ženskog pokreta za dostizanje punih političkih, radnih i drugih prava žena kao ravnopravnih članica sa muškarcima u društvu.

U knjizi *Antifašistkinje Subotice: skojevke, partizanke i afežeovke* odabrala sam ukupno dvanaest životnih priča subotičkih anifašistkinja, od kojih su deset preživjele ratna stradanja i u miru, nakon 1945. godine, nastavile svoj antifašistički i feministički rad:

Lili Bek Krmpotić (Lili Beck Krmpotic), Magda Bošan Simin (Magda Boschan Simin), Klara Buljovčić Lendvai, Ruža Čizme(i)k Dudašev, Eta (Etela) Hedrih Kizur (Etela Hedrich Kizur), Anka Kmezić Dubajić, Draginja Lendvai, Sofija Malušev Spahić, Bosiljka Bosa Miličević, Ida Sabo (Szabó Ida), Edita Špicer Haj-

zler (Edita Spitzer Heisler) i Laura Lola Vol Vinkler (Laura Lola Wohl Winckler).

Pilot-istraživanje u višejezičnom, višekulturnom i višekonfesionalnom gradu Subotici pokazalo je da postoje rasuti podaci u raznim arhivima i bogata memoarska građa koju treba ponovo vrednovati danas, sa vremenske dinstance od gotovo jednog veka. Tako stvaramo žensku istoriju, istoriju razvoja feminizma i ženskog pokreta kod nas. Bez kontinuiteta sa prošlošću zamućena je vizija budućnosti.

Preporučena literatura

Bašaragin, Margareta (2020). *Znamenite Jevrejke Subotice*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

Bašaragin, Margareta (ur.) (2021). *Znamenite Jevrejke Subotice: Sonja Licht – životna priča*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

Bašaragin, Margareta (2021). *Antifašistkinje Subotice: skojevke, partizanke i afežeovke*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije.

Belić, Uglješa (2018). *Rodna dimenzija enciklopedijskog teksta: ideologizacija i interkulturalnost*. Novi Sad: Fondacija akademika Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija, VANU.

Božinović, Neda (1996). *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*. Beograd: Devedeset četvrta i Žene u crnom.

Simin Bošan, Magda, Simin, Nevena (2009). *Zašto su ćutale? Majka i ćerka o istom ratu*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.

Stojaković, Gordana (2012). *Rodna perspektiva u novinama Antifašističkog fronta žena (1945–1953)*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova.

Staša Zajović

Beograd

zeneucrnombeograd@gmail.com

Žene u crnom: ženska mirovna politika

Cilj interaktivnog predavanja je da se polaznice upoznaju sa osnovnim principima i odlikama ženskog mirovnog pokreta. To obuhvata analizu i kritiku rata sa stanovišta roda; potom predstavljanje tendencija/struja ženskog mirovnog pokreta – feminističko antimilitarističku i majčinsku/maternalističku struju; neke od ključnih problema mirovnih sporazuma sa feminističko/antimilitarističkog stanovišta, itd.

Kroz projekciju dokumantarnih filmova: *Greenham Common* (2016, obrada ŽUC, Beograd) o istorijatu i akcijama feminističko-antimilitarističkog pokreta Greenham Common-a; *Trešnjevac – otpor žena prisilnoj mobilizaciji* (1992, DW, titl ŽUC, Beograd) o pobuni žena u selu Trešnjevac/Severna Bačka i *Uvek neposlušne* (2017, Vice, Beograd) o Ženama u crnom i razgovor o suočavanju

sa prošlošću, feminističkim/antimilitarističkim/antifašističkim aktivnostima ŽUC-a polaznice se osnažuju i aktiviraju.

O predavačici

Staša Zajović je diplomirala na Katedri za romanistiku na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu (1977). Jedna od osnivačica feminističko-pacifističke grupe *Žene u crnom* (ŽUC) 1991. Organizatorica i učesnica brojnih antimilitarističkih, mirovnih, feminističkih manifestacija, kampanja, mreža, koalicija, konferencija, skupova, seminara. Pokretačica i koordinatorka edukativnih programa usmerenih na mir, pomirenje, solidarnost, feministički pristup pravdi. (Ko)autorka i/ili urednica knjiga, eseja, članaka u domaćim i međunarodnim časopisima i publikacijama, zatim feminističkog kalendara i Ženske mirovne agende za svaku godinu od osnivanja do danas (1991–2022). Bavi se prevodjenjem sa španskog jezika. Dobitnica je više nagrada i priznanja za svoj antiratni i mirovni angažman: Milenijumska nagrada za mir (2001), Počasna građanka Tutina/Sandžak (2004), Počasna građanka Granade (2004) i druga priznanja za ljudska prava i mir. Nominovana '1000 žena za Nobelovu nagradu za mir' (2005), Za ličnost godine lista *Danas* (2005, 2007).

Preporučena literatura

Zajović, Staša (ur.) (1993–2007). *Žene za mir*. Beograd: Žene u crnom.

Zajović, Staša (2006). *Uvek neposlušne*. Beograd: Žene u crnom.

Zajović, Staša (2007). *Tranziciona pravda – feministički pristup*. Beograd: Žene u crnom.

Zajović, Staša (2021). *Pamtimo antiratni otpor – Vera Veibel Tatić i Centar za antiratnu akciju Ada*. Beograd: Žene u crnom.

Neda Božinović: *od partizanke do antimilitaristkinje* (2016). Beograd: Žene u crnom.

<https://www.youtube.com/watch?v=6sMbcVWL09c>

Neda Božinović: *kontinuitet borbe za mir i ženska prava* (2016). Beograd: Žene u crnom.

https://www.youtube.com/watch?v=xFi_am86EB4

Foto: Bećar 2022.

2.2.2. Izlaganja polaznica

Iz biografskih podataka polaznica saznajemo da se neke od njih već duže vreme bave istraživačkim radom ili temama vezanim za žene, pa smo otvorile mogućnost da one svima saopšte svoja interesovanja i podele ih sa drugima, bez obzira da li su imale nameru da okončaju studije završnim radom i dobiju sertifikat.

Dijana Borenović³: „Kolo srpskih sestara: žensko udruživanje, prava, položaj i obrazovanje žena, feminizam” (4. 6. 2022).

Sažetak: Autorka u izlaganju predstavlja osnivanje Kola srpskih sestara u Subotici, njihove najvažnije aktivnosti i najznačajnije članice. Akcenat je na saradnji sa ostalim ženskim društvima u Subotici, njihovom uticaju na obrazovanje devojaka (stipendije, podizanje internata i osnivanje ženskih škola) i na brojnim dobrotvornim akcijama Kola.

Svetlana Boral: „O patrijarhalnim običajima i položaju žena u srpskim zajednicama u Ugarskoj u XVIII veku” (11. 6. 2022).

Sažetak: Izlaganje tematizuje identitet srpske porodice u XVIII veku u Ugarskoj, pitanje rodne ravnopravnosti, patrijarhalno nasleđe i običaje, svadbu i tradiciju, ali i izazove srpske porodice.

Lamija Subašić: „Doprinos rodno odgovornim politikama – institucionalno osnaživanje visokog školstva u Bosni i Hercegovini” (18. 6. 2022).

Sažetak: Izlagačica je predstavila aktuelni projekat *Uvođenje rodno osviještenih politika u visoko obrazovanje* (University and Gender Mainstreaming, UNI-GEM, 2022), koji sprovodi Fondacija TPO, Sarajevo, BiH sa devetnaest univerzitetskih centara iz regiona (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Srbija).

Milena Žikić: „Žena u ratu (1912–1918): između tradicije i humanosti” (30. 6. 2022).

Sažetak: U izlaganju se ističe doprinos žena u ratovima (1912–1918) na području Srbije kao borkinja i bolničarki, uz biografije pojedinačnih žena.

Kristina Majcen: „Opus Fride Kahlo u kontekstu marksističko-feminističke teorije” (30. 6. 2022).

Sažetak: Izlaganje predstavlja rezultate istraživanja pri izradi istoimenog diplomskog rada (Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest umjetnosti, 2021). Analiza obuhvata devet slika Fride Kalo (Fride Kahlo) u kontekstu političko-ekonomskih prilika u postrevolucionarnom Meksiku uz primenu marksističko-feminističke teorije.

Ova izlaganja su pomogla polaznicama da osmisle svoj javni nastup, uživo ili putem Zum aplikacije, i da ga prilagode svojoj ciljnoj grupi.

Da bi stekle uslov za pisanje završnog rada uz pomoć mentorke, potrebno

.....

³ Polaznica je morala da prekine pohađanje programa zbog obaveza, ali se prijavila za naredni ciklus Ženskih studija.

je da polaznice prisustvuju najmanje polovini predavanja (uživo ili putem Zum aplikacije).

Podaci su dati u Tabeli 3.

Tabela 3. Lista prisustva „Ženske studije posle 25 godina” (21. 5. 2022 – 9. 7. 2022)

Br.	PREZIME	IME	21. 5.	4. 6.	11. 6.	18. 6.	25. 6.	30. 6.	2. 7.	9. 7.
1.	Boral	Svetlana	-	+	+	+	+	+	+	-
2.	Besedeš Nagy	Andrea	+	+	+	+	-	+	+	+
3.	Borenović	Dijana	+	+	-	-	-	-	-	-
4.	Der	Maria	+	-	-	-	-	-	-	-
5.	Čegar Kiš	Tatjana	+	+	+	+	+	+	+	+
6.	Čendić	Teodora			+	+	-	+	+	+
7.	Čupurdija	Dragana	+	-	-	-	-	-	-	-
8.	Elek	Bosiljka	+	-	-	-	-	-	-	-
9.	Majcen	Kristina	+	+	+	-	+	+	-	+
10.	Mesaroš	Aniko	+	+	+	+	+	-	+	-
11.	Miljković	Kristina	+	-	+	+	+	+	+	+
12.	Pantelić	Maja	-	-	-	-	-	-	-	-
13.	Rakočević Cvijanov	Maja	+	+	+	+	+	-	-	+
14.	Simeunović	Sanela	+	+	+	+	-	-	-	+
15.	Subašić	Lamija	+	+	+	+	+		+	+
16.	Šibalić	Milena		-	-	-	-	+	-	-
17.	Tica	Gordana	+	+	+	-	-	-	-	-
18.	Vujčić	Iva	+	+	-	-	-	-	-	-
19.	Yishuang	Gao	+	-	-	-	+	-	-	-
20.	Amiti	Arietta		+	+	+	-	-	-	+
21.	Zećirović	Radmila			+	+	+	-	-	+
22.	Žikić	Milena			+	-	+	+	-	+

2.2.3. Završni radovi polaznica

Teme završnih radova (individualni rad ili rad u timu) polaznice definišu uz pomoć mentorke. Zadatak mentorke je da usmerava tok rada, uz zahteve koji su dati u uputstvima u Ženskim studijama. Fokus u mentorskom radu bio je na pisanju prikaza kao akademskog oblika diskursa. Svi radovi se čuvaju u arhivi Udruženja „Ženske studije i istraživanja” u Novom Sadu i u Podružnici u Subotici.

U Tabeli 4. dajemo podatke o završnim radovima polaznica.

Tabela 4. Podaci o završnim radovima polaznica

Sažeci radova polaznica

Andrea Besedeš Nagy u radu iznosi zapažanja na osnovu neposrednog isku-

stva o mogućnostima učenika i učenica Roma i Romkinja, sa posebnim naglaskom na učenice. Sistemsko zapostavljanje Roma i Romkinja je izuzetno uočljivo, ali krivica nije samo do te dece ili njihovih roditelja, niti do obrazovnih ustanova, ni socijalnih centara. Ustanove i sistem podrške (koji postoje samo na papiru) ne mogu promeniti običaje, tradiciju, diskriminaciju i predrasude. Ako želimo nešto da promenimo, svi činioци međusobno moraju da saraduju i pomažu jedni drugima. Ovaj proces je dugotrajan i zahteva stalnu kontrolu, stvarnu, a ne birokratsku. Zapažanja mogu da pomognu svim akterima/kama koji/e na taj način mogu da sagledaju situaciju i sa aspekta stvarnog života.

Svetlana Boral za temu rada ima viđenje žene, njenog položaja u društvu, kao i poimanje ženske stvarnosti u prvoj polovini XVIII veka kroz vizuru Gavriila Stefanovića Venclovića, čuvenog besednika i jeromonaha iz Sentandreje. U svojim propovedima, koje od četvrte decenije zapisuje na srpskom narodnom jeziku, Venclović skreće pažnju na neke od društvenih problema koji su bili prisutni u srpskim zajednicama u Ugarskoj.

S. Boral koristi interdisciplinarni pristup i komparativnu metodu pri proučavanju ove problematike da bi u širem kontekstu predstavila međusobne odnose u kolektivu i porodici, položaj žene i žensko pitanje uopšte. Period ranog XVIII veka obeležila je patrijarhalna paradigma preneti iz starih krajeva, a pod uticajem kulture novog veka dolazi do emancipacije žene i novih tendencija u razvoju privatnosti.

Cilj rada je da autorka prikaže Gavriila Stefanovića Venclovića kao anahronu pojavu svog vremena, svestranog propovednika sa sofisticiranim osećajem za društvenu nejednakost i rodnu neravnopravnost. Kao hroničar jednog doba – iako inspiraciju nalazi u propovedima kasnoantičke hrišćanske omilitike – Venclović preuzima moralizatorsku i prosvetiteljsku ulogu. Njegove kritike upućene društvu, koje se odnose na položaj žene tokom ranog XVIII veka, predstavljaju početak borbe za pravnu i rodnu ravnopravnost, jedinstvene kako za ovaj period tako i podneblje.

Teodora Ćendić analizira studiju Iskre Vuksanović „Treći rod i stare životinje u *Pismima iz Norveške* Isidore Sekulić”, u kojoj je prikazana tema neudate žene i trećeg roda u delu naše čuvene književnice Isidore Sekulić. Kako bi istakla način oslikavanja sveta iz perspektive junakinje koja teži da utvrdi svoju žensku individualnost, radu priključuje i fragmente iz dela *Saputnici*. Motiv usamljenosti se u *Saputnicima* otkriva i kao čežnja žene da izađe iz zadatih okvira, ali je povezan i sa ispoljavanjem osećanja zaptivenim u unutrašnjosti bića usamljene žene. U prvom delu rada autorka ukazuje na značaj Isidore Sekulić u književnosti moderne, kao i na posebna obeležja *Saputnika*, koja se mogu iščitavati u kontekstu ženskih studija. U drugom delu rada temu proširuje na sliku neudate žene koja se uverljivo prikazuje u delu *Pisma iz Norveške*, a o čemu je Iskra Vuksanović pisala u svojoj studiji.

Kristina Miljković tematizuje lik Sofke u *Nečistoj krvi*. Sofka je jedan od najoriginalnijih ženskih likova u srpskoj književnosti kome je Bora Stanković udahnuo život. Zahvaljujući motivu erotskog pisac nas uvodi u unutrašnji svet junakinje, što nam omogućava da nazremo njena duševna previranja i udvajanja.

Cilj rada je da se pažnja usmeri na razvoj erotskog kod glavne junakinje, kao i na društvene stege i norme koje su nastojale da ovo osećanje uguše. Autorka koristi psihoanalitički metod, kao i pristup iz ugla ženskih studija. Polazna tačka za interpretaciju jesu tumačenja Žorža Bataja i Sigmunda Frojda koji su se takođe bavili fenomenom erotizma.

Rezultati pokazuju evoluciju Sofkinog lika u delu Bore Stankovića, kao i njena udvajanja kroz prizmu erotskog. Na Sofkin 'pad' (kroz različite doživljaje erotskog) umnogome je uticalo patrijarhalno okruženje u kome je živela.

Maja Rakočević Cvijanov u uvodu predstavlja poreklo, ime, životnu pozadinu u kojoj se vide elementi autorkinog specifičnog razvoja kao vizuelne umetnice, koja kroz autentično svedočenje o sopstvenom životu stvara ličnu priču. Svakodnevni život kroz ženske rodne uloge očitava se u njenoj umetnosti, iskazanoj u različitim medijima, od skulpture, delegiranog performansa, instalacije, do videa i objekata savremenog umetničkog izraza.

Cilj rada je isticanje dugogodišnjih zalaganja i aktivnosti usmerenih ka stvaranju vizuelnih formi koje treba da podižu svest o veoma snažnom uticaju društva na formiranje ličnosti pojedinca. Ovakvom osveščivanju doprinosi feminizam koji podcrtava jedinstvenost svakog bića, kao neponovljive jedinke, upućujući nas na razmišljanje šta je to što je autentično naše, a šta je nasleđeno, ugrađeno, nametnuto. Širi cilj je da podstakne na veći stepen bavljenja sopstvenim izborima i zauzimanje za ličnu životnu priču, kao i isticanje ženske borbe u društvu patrijarhalnog diskursa.

Metod pisanja rada je hronološki, sa osvrtom na ličnu životnu priču, gde autorka prati svoj lični biografski razvoj kao umetnice od detinjstva do današnjih dana, kada ima 47 godina. Obuhvata školovanje, profesionalni rad, grupne i samostalnice izložbe, nagrade, otkupe i kolekcije i druge relevantne podatke o sopstvenom umetničkom životnom putu. Opisuje i pojedinačne umetničke radove značajne za razumevanje konteksta sopstvene životne priče.

Rezultati su lični primer borbe sa sopstvenim interesovanjima, izrazom, životnim stilom, vidljivišću. Rezultati se, takođe, ogledaju i u predstavljanju pojedinačnih radova, zatim specifične biografije i postignutih uspeha kroz školovanje i angažovanje u svetu umetnosti i kulture. U rezultatima se pokreće pitanje vremena kao resursa, nevidljivog i neplaćenog rada kod kuće, sindroma sagorevanja na poslu, ispunjenog života, odgovornosti, ženskog zdravlja i menopauze.

U zaključku autorka ističe strategije navedene umetničke prakse, dugogodišnje zalaganje i aktivnost usmerenu preko stvaranju vizuelnih formi koje treba da podižu svest o veoma snažnom uticaju društva na formiranje ličnosti pojedin-

ke – koja kada se osvesti – treba da dovede do autentičnog izraza. Takav izraz postaje pronalazak, gde telo postaje mesto preplitanja uticaja društva, politike, ekonomije, u kome se vodi stalna borba i potraga za svojom jedinstvenom suštinom. Rezultat takve borbe je ispunjeniji i celovitiji život, i bolje i zdravije društvo, pogotovo ako za svoj motiv ima odgovornost.

Radmila Žećirović u radu iznosi manje poznat podatak da u Srbiji posotji Romska mreža, koju grade Romkinje iz različitih gradova u Republici Srbije, sa ciljem da se položaj žena u romskoj zajednici promeni nabolje, i to različitim aspektima delovanja i rada, a posebno u domenu obrazovanja. Autorka u radu saopštava svoje zadatke kao koordinatorke za romska pitanja u Opštini Novi Sad, kao i rezultate aktivnosti i zalaganja.

Kratke biografije polaznica

Andrea Besedeš Nagy je diplomirala informatiku na Univerzitetu Singidunum i na master studijama je informacione tehnologije na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Zaposlena je u osnovnoj školi kao nastavnica informatike.

Msr Svetlana Boral diplomirala je istoriju umetnosti i masterirala srpski jezik i književnost na ELTE Univerzitetu u Budimpešti, Mađarska, gde trenutno pohađa doktorske studije književnosti i kulture. Zaposlena je kao kustoskinja (stručna arhivistkinja) u Srpskom crkvenom muzeju u Sentandreji.

Teodora Ćendić studira Srpsku književnost i jezik sa komparatistikom na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Bavi se pisanjem književnokritičkih oglada i eseja. Članica je radionice „Mladi pozorišni eksperti”, pod okriljem Narodnog pozorišta u Beogradu. Pesnički prvenac *Svemir u tebi* objavila je 2013. godine.

Mr Tatjana Čegar Kiš diplomirala je i magistrirala iz didaktičko-metodičkih nauka u oblasti metodike nastave srpskog jezika i književnosti na Pedagoškom fakultetu u Somboru, UNS. Zaposlena je u Narodnom pozorištu (Narodnom kazalištu / Népszínház) u Subotici kao producentkinja marketinga, a radila je i kao novinarka, voditeljka i urednica za kulturu Regionalnog televizijskog centra u Subotici.

Mr Kristina Majcen diplomirala je Hungarologiju i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Mariboru, Slovenija, a magistrirala Povijest umjetnosti: konzervatorstvo, muzeologija, galeristika na Sveučilištu u Zadru, Hrvatska.

Msr Aniko Mesaroš (Mészáros Anikó) diplomirala je i masterirala Hungarologiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Zaposlena je u Narodnom pozorištu (Narodnom kazalištu / Népszínház) u Subotici, Drama na mađarskom jeziku kao producentkinja marketinga.

Kristina Miljković diplomirala je Srpsku književnost i jezik sa komparatistikom na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Studira Francuski jezik, književnost i kulturu na istom fakultetu.

Mr Maja Rakočević Cvijanov diplomirala je i magistrirala vajarstvo na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu (2004), gde je na doktorskim studijama. Zaposlena je u Međuopštinskom zavodu za zaštitu spomenika kulture Subotica kao vajraka – konzervatorica. Predaje vajarstvo likovnim tehničarima/kama u srednjoj Politehničkoj školi u Subotici. Članica je Udruženja likovnih umetnika Srbije (ULUS). Od 2000. izlaže na brojnim grupnim i samostalnim izložbama u zemlji i inostranstvu. Autorka je pet javnih spomenika na teritoriji Subotice. Dobitnica brojnih nagrada i priznanja za svoj rad.

Sanela Simeunović je diplomirala sociologiju na Odseku za sociologiju, na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, gde završava master studije Socijalni rad. Zaposlena je na TV Subotica kao novinarka i voditeljka.

Lamija Subašić diplomirala je studije Književnosti naroda BiH i b/h/s jezika na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i studije Engleskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu UNSA-e. Pohađa master studije iz Diplomacije na Fakultetu političkih nauka UNSA-e i master studije iz Lingvistike na Filozofskom fakultetu UNSA-e. Zaposlena je u TPO fondaciji Sarajevo, BIH kao koordinatorka projekta UNIGEM.

Doc. dr Milena Žikić je diplomirala i doktorirala na Departmanu za istoriju Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Nišu. Docentkinja je i šefica Katedre za opšteobrazovne predmete na Farmaceutskom fakultetu, Novi Sad. Radi i kao personalna asistentkinja i saradnica dekana za kontinuiranu edukaciju. Članica je Istorijske sekcije Srpskog lekarskog društva u Beogradu i Saveta za izdavačku delatnost Zavoda za ravnopravnost polova u Novom Sadu. Dobitnica brojnih nagrada i priznanja za svoj naučni rad.

Radmila Zečirović studira na Višoj pedagoškoj školi u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu. Zaposlena je kao koordinatorka za romska pitanja za Grad Novi Sad pri Gradskoj upravi za socijalnu i dečju zaštitu Grada Novog Sada. Koordinatorica je Romske ženske mreže Republike Srbije.

Za urađen završni rad (uz pomoć mentorke) i dovoljan broj prisustva predavanjima polaznica dobija sertifikat. Dodela sertifikata podrazumeva kratko predstavljanje sadržaja završnog rada (u obliku odbrane rada), uz navođenje moguće praktične primene rezultata.

Primer praznog sertifikata

2.3. Završni događaj: dodela sertifikata

Uručenje sertifikata polaznicama koje su uspešno savladale program i završile tekst rada upriličeno je 9. jula 2022. godine u prostoru Savremne galerije Subotica, Park Rajhla Ferenc 5.

Uručenje sertifikata, Savremena galerija Subotica, 9. jul 2022. (Foto: Bećar, 2022)

2.3.1. Evaluacija

Nakon svih predavanja uradile smo anonimnu evaluaciju programa (onlajn polaznicama prosledile smo evaluacioni listić imejlom) (**Prilog 8**).

Izdvajamo pitanja koja se odnose na očekivanja polaznica (1), zadovoljstvo stečenim znanjem (2) i na znanja koja žele da prodube i primene (5).

1. Da li su predavanja u programu Ženske studije ispunile tvoja očekivanja? Opiši na koji način?

- Čula sam puno novih informacija iz domena teorije i metodologije ženskih i rodni studija. Posebno su predavanja koja su se odnosila na teme iz umjetnosti, kao i prezentacije o znamenitim ženama Subotice, bila u potpunosti novina za mene.
- Otkrila sam metode i pojmove koji su mi bili nepoznati, iako sam ih intuitivno pretpostavljala.
- Otkrila su mi novine o ulozi žena u društvu.
- Dostupnost novim informacijama, interdisciplinarni prikaz tematike, novi kontakti. Otvorila su mi pogled na svakodnevne probleme.
- Bliže sam se upoznala sa ženskim aktivizmom, takođe sam na konkretnim primerima videla šta su Ženske studije i istraživanja i na koji način se pristupa proučavanju određene tematike iz različitih oblasti. Hvala na uputstvima i korisnim savetima prilikom pisanja stručnog teksta i prikaza knjiga.

2. Šta je bilo najkorisnije od predavanja koja si slušala (možete zaokružiti više od jednog izbora)? Obrazloži svoj izbor?

- Teme o umjetnosti me jednostavno više dotiču, tu nekako uvijek iznova otkrijem novi način kako nas umjetnost tako očito suočava, tako neposredno postavlja pred aktuelne probleme, koje shvatamo samo ako imamo predispoziciju (dovoljno znanja o vremenskom periodu, tadašnjem životu, itd.), a ovdje smo u predavanjima profesorica Tonković, Jovičević, itd. upravo opremljeni tim potrebnim znanjima.
 - Uključuje ili nova saznanja ili širenje tema i oblasti koje me zanimaju (umjetnost).
 - Izvor informacija, kao i nove oblasti koje spadaju u domen ličnog integrisanja, ali i pristup predavačice.
 - Ovo je moj izbor, ali to ne znači da ostala predavanja nisu bila interesantna. Ova sam izabrala više zbog sopstvenog afiniteta i oblasti koje me interesuju.
5. Iz koje oblasti Ženskih studija bi volela da proširiš znanje, nakon osnovnog, a stečenog u ovom programu?
- U ovom trenutku sam više usmjerena na mogućnost praktične primjene ovoga što sam upravo pročitala i saslušala. Kao primjer mogu navesti da bih voljela da naredni korak bude repliciranje nekih od istraživanja o kojima sam pročitala u knjizi „Starost i rod u vremenu i prostoru” na području Bosne i Hercegovine. Možda bih u skladu s tim onda mogla reći da bi dodatna znanja iz metodologije istraživanja u rodnim i ženskim studijama bila potrebna/poželjna/korisna/dobrodošla.
 - Više saznati o rodnoj perspektivi i saradivati na unapređenju položaja Romkinja.
 - Iz umetničkih, socioloških i metoda životne priče, kao i termina „socijalnog kapitala”.
 - Istorije i sociologije.
 - Devojčice i Romkinje u osnovnoj školi (mogućnosti i budućnost).
- Ženski aktivizam.

Evaluacija je pokazala da su polaznice zadovoljne kvalitetom pripreme za predavanja i ukupnom organizacijom, da posećuju sajt Udruženja „Ženske studije i istraživanja”, da je literatura bila dovoljna i da im je odgovarao hibridni model nastave (uživo i onlajn).

3.0 MEDIJSKA REPREZENTACIJA

Tokom završne svečanosti Dragutin Bećar je snimio video-zapis „Ženske studije posle 25 godina” (po ideji Svenke Savić). O samoj svečanosti izveštavala je TV Subotica⁴ kao važnom lokalnom događaju, a kasnije je prilog emitovan na dvadeset dve TV stanice u Vojvodini.⁵

Cilj ovog video-zapisa je čuvanje sećanja na obnovljenu praksu održavanja Ženskih studija u Subotici, nakon dvadeset pet godina od prvih predavanja (1997). Otuda je scenario zamišljen kao kontinuitet onoga što je bilo u Subotici sa onim što je upravo ostvareno u 2022. godini. Video-zapis čine izjave onih koje su neposredno učestvovala u procesu rada: predavačice i polaznice sa naglaskom na program Ženskih studija koji uvažava lokalni kontekst višejezične, višekonfessionale i višenacionalne Subotice sa osnovnim pravcem razvoja ženskih i rodni studija u svetu i u Srbiji danas.

Svenka Savić podseća na kontekst u kom se pojavljuju interdisciplinarnе ženske studije u drugoj polovini XX veka u svetu, ističući alternativni program u Srbiji u poslednjoj deceniji XX veka.

Jasminka Dulic govori o počecima Ženskih studija u ŽSS u Subotici, kojima je rukovodila 1997. do 2004. godine.

Margareta Bašaragin govori o osnovnoj koncepciji upravo održanog programa Ženskih studija.

Nela Tonković podseća na ulogu koje Ženske studije imaju u razvoju kritičkog mišljenja.

Katalin Kaić afirmiše subotičke pozorišne umetnice, a Sara Savić ističe rodnoš u konceptu ‘jednog zdravlja’ i afirmiše Ženske studije danas.

Polaznice Milena Žikić, Tatjana Čegar Kiš, Maja Rakočević Cvijanov, Andrea Besedeš Nagy, Radmila Zećirović, Sanela Simeunović koje su uspešno završile Ženske studije govore o svojim zapažanjima i utiscima u vezi sa programom u Subotici i predstavljaju svoje završne radove.

.....

⁴ Emisija *Kroz grad* (11. 7. 2022), Dostupno na:

<https://www.youtube.com/watch?v=QHoz2UTYT08&feature=youtu.be>

⁵ Emisija *Neke važne stvari* (17. 7. 2022) emitovana na dvadeset dve TV stanice u Vojvodini: TV Subotica, Novosadska TV, TV Sombor, RTV Pančevo, TV Kikinda, TV Bečej, TV Fruška gora – Ruma, TV Kopernikus Šid, Gradska M TV – Sremska Mitrovica, TV Novi Bečej, RTV Stara Pazova, TV kanal 25 – Odžaci, Media info centar – Novi Sad, TV Bačka – Vrbas, TV Banat – Vršac, TV BAP – Bačka Palanka, Q MEDIA – Kula, RTV Apatin, TV OK – Kovačica, TV CINK – Novi Kneževac. Dostupno na: <https://youtu.be/WoUdNRDM5oU>

4.0. ZAKLJUČAK

Ženske studije kao alternativni visokoškolski obrazovni program u Vojvodini su danas izuzetno važne, jer je upis na akademski program Rodnih studija (ACIMSI Centar za rodne studije) na Univerzitetu u Novom Sadu ukinut 2016. godine. Na program su se upisale (ukupno 22) polaznice različitog osnovnog znanja i profesionalne orijentacije, kojima je potrebno znanje iz ženskih i rodnih studija upravo za dalji profesionalni rad i angažman. U Subotici danas stasavaju nove generacije studentkinja (i studenata) kojima je znanje interdisciplinarnih Ženskih studija važno za dalji profesionalni rad (akademski, naučni ili poslovni) i koje to znanje mogu primeniti i u svakodnevici i privatnom životu. Znanje koje mogu iskoristiti u aktivističkom delovanju u raznim oblastima.

U realizovanom programu Ženskih studija u Subotici polaznice su imale priliku da slušaju predavanja predavačica iz nekoliko različitih oblasti, od kojih su neke sasvim inovativne u umetnosti i nauci.

Hibridni model nastave (uživo i onlajn) predstavlja važnu novinu koju treba više koristiti u daljem radu. Polaznicama koje su fizički i prostorno onemogućene da učestvuju u obrazovnom programu hibridni model daje šansu da učestvuju u datom programu. Ovo je i jedna vrsta izazova za sve predavačice koje moraju da nauče i da se prilagode nedovoljno poznatom obrazovnom i naučnom diskursu.

Saradnja sa Savremenom galerijom u Subotici dobar je pokazatelj povezivanja sa jednom od institucija u Gradu Subotica, što upravo i jeste jedan od ciljeva delovanja Uduženja „Ženske studije i istraživanja”.

PRILOZI

Prilog 1. Spisak knjiga Udruženja „Ženske studije i istraživanja” (ŽSI)

1. Savić, Svenka (2000). *Vera Šosberger (1927–1972)*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
2. Savić, Svenka (ur.) (2001). *Vojvodanke (1917–1931): životne priče*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
3. Savić, Svenka, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović i dr. (2001). *Romkinje: biografije starih Romkinja u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
4. Svenka Savić, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović (2002). *Romani Women*. Novi Sad: Futura publikacije.
5. Kestli, Elizabet (2002). *Žene sa Kosova: životne priče Albanski*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
6. Savić, Svenka, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović (2002). *Romnja*. Novi Sad: Futura publikacije.
7. Stojaković, Gordana (2002). *NEDA: jedna biografija*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
8. Ferkova, Antonija, Jarmila Hodoličova, Anna Jaškova i Veronika Mitro (ur.) (2003). *Slovenky: životne pribehy Sloveniek vo Vojvodine*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja. Prošireno izdanje 2015.
9. Tot, Marija i Veronika Mitro sa saradnicama (2003). *Рускини: животни приповедки*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
10. Savić, Svenka i Veronika Mitro (2004). „Životne priče mladih Romkinja”, u: *Zbornik istraživačkih radova studenata Roma*, ur. Milena Mihajlović, Beograd: Centar za interaktivnu pedagogiju, 77-105.
11. Savić, Svenka (2006). *Woman's Identities in Vojvodina: 1920–1930*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
12. Savić, Svenka (ur.) (2007a). *Romkinje 2*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
13. Savić, Svenka (ur.) (2007b). *Hrvatice, Bunjevke, Šokice (1919–1955)*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
14. Savić, Svenka i Veronika Mitro (ur.) (2006). *Vajdasági Magyar nők élettörténetei*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
15. Jankov, Edita (2006). *Jevrejke: životne priče žena iz Vojvodine*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja i Jevrejska opština
16. Savić, Svenka (ur.) (2008). *Jelica Rajačić Čapaković*. Novi Sad: Futura publikacije, Ženske studije i istraživanja i Zavod za ravnopravnost polova.
17. Savić, Svenka, Veronika Mitro, Sara Savić, Marijana Čanak (2008). *Životne priče žena – ‘A što ću ti ja jedna pričat...’*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
18. Bracić, Milica, Milica Mima Ružičić-Novaković i Svenka Savić (2009). *Životne priče*

- žena sa invaliditetom u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
19. Simin Bošan, Magda i Nevena Simin (2009). *Zašto su ćutale: majka i ćerka o istom ratu*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 20. Spariousu Laura i Svenka Savić (ur.) (2011). *Životne priče žena u Vojvodini – Rumunke (1921–1974)*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 21. Savić, Svenka (2013). *Iskustva mentorskog programa sa učenicima: višestruko podzastupljene grupe*. Novi Sad: Zavod za kulturu Vojvodine.
 22. Savić, Svenka, Vesna Šijački, Katarina Krajnović (2014). *Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003–2013): životne priče nagrađenih*. Novi Sad: Zavod za ravnopravnost polova i Ženske studije i istraživanja.
 23. Savić, Svenka (2014). *ACIMSI Centar za rodne studije na UNS: deset godina posle* (izveštaj o radu u školskoj 2013–2014).
 24. Savić, Svenka (2015). *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 25. Savić, Svenka (2016). *Kako je muški rod od devica? Visokoobrazovana romska ženska elita u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 26. Ružičić Novković, Milica Mima (2017). *Izboriti se za izbor: životna priča Gordane Rajkov*. Novi Sad: Centar Živeti uspravno, Centar za samostlani život sa invaliditetom Srbije, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 27. Savić, Svenka (2017). *Doprinos izgradnji mira protestantskih sveštenica u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 28. Savić, Svenka (2018). *Erika Marjaš*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 29. Savić, Svenka (2019). *Žarko Milenković i Mirjana Matić*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 30. Anotnić, Ivana (2020). *Svenka Savić: između baletske i jezičke igre*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 31. Bašaragin, Margareta (2020). *Znamenite Jevrejke Subotice*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 32. Bašaragin, Margareta (ur.) (2021). *Sonja Licht: životna priča*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 33. Bašaragin, Margareta (ur.) (2021). *Starost u vremenu i prostoru*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
 34. Bašaragin, Margareta (2021). *Antifašistkinje Subotice: skojevke, partizanke i afežeovke*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.

Prilog 2. Konkurs na Ženske studije u Subotici

POZIVNICA ZA PRIJAVU NA ŽENSKKE STUDIJE U SUBOTICI

Udruženje „Ženske studije i istraživanja” (ŽSI) od 1997. godine u Novom Sadu predstavlja interdisciplinarni alternativni visokoškolski obrazovni program koji objedinjuje nastavu, istraživanje, izdavaštvo i dokumentaciju o ženama u jedinstven program za žene (i muškarce) sa ciljem poboljšanja položaja žena iz različitih nacionalnih zajednica u Vojvodini, sa posebnim akcentom na grupe sa manje društvene moći (<http://www.zenskestudije.org.rs>).

Od 2020. godine u Subotici deluje Podružnica ŽSI, u kojoj je dr Margareta Bašaragin realizovala istraživački program o znamenitim ženama Subotice: *Znamenite Jevrejke Subotice* (2020), *Antifašistkinje Subotice: skojevke, partizanke i afežeovke* (2021), *Sonja Licht: životna priča* (2021).

Godine 2022. u Podružnici pokreće i edukativni program **Ženskih studija (ŽS)** kojim se naslanja na aktivnosti „Centra za ženske studije Subotica” iz prethodnog perioda (1997–2004).

Program pod nazivom „Ženske studije posle 25 godina” obuhvata sticanje teorijskog i metodološkog znanja iz ženskih i rodni studija, povezano sa lokalnim aktivnostima, a fokus je na doprinosima žena kulturnom, umetničkom, naučnom, političkom i društvenom životu grada Subotice.

Ciklus predavanja obuhvata četiri tematske oblasti: Rodna ravnopravnost, Žene u umetnosti, Žene u nauci i Mirovno delovanje žena, a u okviru njih su pojedinačna predavanja naučnica/predavačica. Program i predavanja su namenjeni ženama i muškarcima svih uzrasnih grupa i nivoa obrazovanja sa područja Subotice i okoline (ali i šire).

Program podrazumeva 32 časa ukupnog rada. Po završetku polaznice i polaznici stiču sertifikat, nakon prisustva predavanjima (ne manje od polovine ukupnog broja) i napisanog seminarskog (završnog) rada.

Predavačice:

dr Margareta Bašaragin, dr Mirjana Dokmanović, dr Jasminka Dulić, prof. emeritus Katalin Kaič, prof. dr Maja Korać, dr Sanja Kojić Mladenov, msr Nela Tonković, msr Jasna Jovičević, dr Dragana Pejović, dr Sara Savić, prof. emeritus Svenka Savić i Staša Zajović.

Predavanja se održavaju subotom od 10.30 do 13.00 sati tokom juna i jula 2022. godine, u prostoru Savremene galerije Subotica (Park Rajhla Ferencza 5), uz mogućnost onlajn učešća putem Zum aplikacije.

Prijavlivanje na imejl: margareta.basaragin@gmail.com.

Za sva pitanja na mob. telefon 069 11 62 803.

Broj polaznika/ca nije ograničen.

Prilog 3. Anкета sa polaznicama

Br.	Šta smatrate da Ženske studije naučavaju?	Da li ste već negde pohađali takve studije? Ako da, navedite gde i kada.	Šta očekujete od ovog niza predavanja?	Kako ćete upotrebiti (n)ovo znanje?
1.	Teorija o feminizmu i situacija žene u Srbiji u svim smislovima.	Da, studirala sam feminizam u Barseloni, tačnije se zove Estudios de la diferència sexual, Duoda	Da učim teorije feminizma na srpskom i da se družim sa ženama u Srbiji.	Zanimaju me sve vrste voloniranja vezane za žene. Htela bih da se time bavim.
2.	Ženske studije izučavaju položaj žena, feminizam i rodnu ravnopravnost.	Ne.	Očekujem solidnu bazu o ženskim studijama, pre svega o položaju žena u Srbiji.	Novo znanje planiram da primenim na istraživanjima kroz književna dela.
3.	Uloga i status žene kroz istoriju, rodna ravnopravnost, vidljivija uloga žene u naučnim i drugim oblastima.	Ne.	Da naučim nešto novo o rodnoj ravnopravnosti, kao i o teorijskom pristupu ženskim studijama.	Na moja proučavanja položaja žene kroz istoriju, kao i njen doprinos kulturi i umetnosti.
4.	Položaj i uloga žene u društvu u opštem smislu, kako kroz istoriju, tako i u savremenom društvu, promena prava, ali i obaveza, generalni uticaj žene kroz društveno-istorijske točke.	Ne.	Nova saznanja iz ove oblasti koja će služiti kao pojašnjenje već postojećim i bolje razumevanje uloge žene u društveno-istorijskom kontekstu, te uticaj na svremeno društvo, eventualne promene.	Pre svega podeliti sa bližim krugom ljudi u vidu dalje edukacije, ali i kroz posao u vidu informisanja šireg kruga ljudi.
5.	Novo informacije, novo znanje.	Na fakultetu smo učili žensku literaturu i feminizam.	Očekujem da ću naučiti nešto novo, zanimljivo i korisno.	Na primer, mogu da koristim sve što ovde naučim kad pišem novi roman.

6.	One nas uče o svemu sa posebnim osvrtom na žene.	Ne.	Interesuju me nove stvari i smatram da je proces obrazovanja neprekidan. U skladu sa tim, očekujem da učim o nečemu o čemu do sada nisam.	Kroz posao i kroz nova učenja, a konkretnije ću znati kada se ova edukacija završi.
7.	Teoriju ženskog roda, istoriju i današnje tokove feminističke prakse u umetnosti, nauci, društvu, politici...	Ne, ali su na redovnim studijama na FLU u Beogradu gostovale predavačice sa ženskih studija, sa kojima smo kao studenti umetnosti saradivali.	Sistematizaciju svog dosadašnjeg znanja, ali i nova saznanja.	Pošto sam na doktorskim studijama vajarstva, sa usvojenom temom „Telo i telesni procesi“ upotrebila bih svoje novo znanje u pisanju i izradi doktorskog rada.
8.	Osvešćuju da je patrijarhat štetan i traže (pronalaze) način da žene postanu ravnopravne i dobiju jednaka prava; sve žene, kao i ugrožene manjine.	Digitalna feministička škola 2021.	Očekujem da saznam gde nas vode moderna vremena u smislu rodne ravnopravnosti i ženskih prava i kako da postignemo ciljeve feminističkog pokreta.	Da razumem potrebe današnje žene u smislu ostvarivanja njenih prava i uključiti se u borbu da se ta prava ostvare.
9.	Položaj žena kroz istoriju i u savremeno doba. Njihova prava i uskraćivanje istih, „sakrivanje uspeha“; borbe i još mnogo toga...	Nisam.	Drugačiji pogled na svet.	Pokušaću da zainteresujem i muškarce i žene na ovu temu.
10.	O položaju, pravima, životu žena kroz vreme na našim prostorima...	Ne.	Da steknem nova znanja, upotpunim stara na ovu temu, da steknem nova poznanstva.	U daljim istraživanjima u svojoj struci, u daljim stručnim radovima.
11.	Mislim da se bave položajem žena u društvu.	Nisam.	Očekujem više informacija vezanih za ovu oblast.	Upotrebiću ga za posao, privatno i da u komunikaciji sa drugima da ih upoznam sa ženskim studijama.

12.	Poboljšanje položaja žena.	Ne.	Saznanje o položaju žena koje je verovatno gore nego što ja očekujem.	Trudiću se da još više poštuju žene.
13.	Ženske studije proučavaju društvene konstrukte oko roda, seksualnog identiteta, rase, socio-ekonomske klase, i učestvovanje žena u raznim društvenim aspektima – sociologija, literatura, umetnost, politika...	Nisam nikada, ovo je prvi zvanični susret sa temom.	Očekujem da naučim više o načinu na koji su žene učestvovale u društvu i menjale ga kroz svoje delovanje u raznim poljima.	Za sada nemam konkretan način na koji bih želela da upotrebim stečeno znanje, ali bih volela da se aktivnije uključim i doprinesem rešavanju gorućih problema na način na koji ja to mogu.
14.	Mada mi se čini skroz poznatom, ali mislim da ženske studije mogu pomoći svima (ne samo polaznicima) da shvatimo šta su ženska prava. Ova prava ne ugrožavaju prava ostalih (prikaz muškaraca), jer na papiru i u zakonima, propisima postoje već odavno. Samo treba ih sprovesti i primeniti u svakodnevnom životu.	Nisam nikada pohađala ovakve studije.	Nadam se da će uspeli da ispratim predavanja i da ću bolje razumeti kako pristupiti ostvarivanju ženskih prava. Ja sam odrasla pored jakih i sposobnih žena, i moja majka kao i baka uvek su bile ravnopravne, mada nikad o tome nisimo pričale. To je bilo sasvim normalno. Situacija je ista i u mojoj porodici, moja deca su odrasla u porodici u kojima niko nije spomenuo prava, svi su imali i ista prava i iste obaveze, bez obzira na pol.	Nadam se da ću upotrebiti znanje kao nastavnik, razredni starešina. Moje učenice (i učenici) moraju biti svesni da smo svi ravnopravni i da devojke mogu sve da postanu, samo treba da budu samostalne, svesne svojih mogućnosti. Oko sebe vidim žene, majke svih nacionalnosti koje trpe užasne (za mene) nepravde, ali kad nemaju ni svest, znanje i mogućnost (možda ni snage) da naprave promene u svom životu. Možda ću moći i znati da pomognem i njima.

15.	<p>Ženske studije potpadaju pod „kišobran“ rodni studija i bave se proučavanjem utjecaja raznih društvenih pojava na žene. Ženske i rodne studije nisu sinonimi, jer u rodne spadaju i muške studije, studije o LGBTQ+ populaciji, itd. Vrijeme kad su se pojavile veže se za 60-te godine 20. vijeka i ženske studije su bite prve u pogledu uspostave baze za buduća zalaganja, a veliku ulogu u tome su imale feministice koje su ujedno bile univerzitetne profesorce i koje su se zalagale da rodne studije zažive u akademskim okvirima, poput drugih oblasti nauke i istraživanja.</p>	<p>Pohađala sam 2019. u Sarajevskom otvorenom centru (SOC) „Feminističku školu Žarana Papić“, koja je imala tri modula: 1. Uvod u feminizam: historija, pojmovi, teorija, 2. Država, zakon i javne politike i 3. Feministička ekonomija. Također, tokom 2021. pohađala sam tromjesečni kurs „Gender and Islam“, koji je organizirao Catherine of Siena College Univerziteta u Southamptonu, London.</p>	<p>Stjecanje novih znanja.</p>	<p>Trenutno radim na projektu koji se odnosi na pitanja roda i rodne ravnopravnosti, a kako su moji matični studiji u drugoj oblasti, osjećam da sve nove informacije iz oblasti roda itekako koriste u mom praktičnom radu, te ne sumnjam da će tako biti i sa svim naučenim u okviru programa na koji sam se prijavila, a koji organizira Centar za ženske studije.</p>
16.	<p>Najverovatnije bude pitanja i problematike koje postoje u našem društvu, ali su nekako učutkane i ne diskutuje se o tome.</p>	<p>Studije ne. Ali sam bila deo nevladine organizacije u Makedoniji, Gostivaru, gde je i realna situacija malo drugačija.</p>	<p>Očekujem da obogatim svoje znanje. Mislim da postoji još mnogo tema o kojima verovatno nisam razmišljala i koje su mi delovale normalno.</p>	<p>Uglavnom znanje koje sam stekla u prethodnoj organizaciji u Makedoniji i ovo sada tokom ovih novih radionica.</p>

Prilog 4. Podijeljena literatura

Ženske studije posle 25 godina, Subotica, maj–juli 2022. godine

Obavezna literatura

- Bašaragin, Margareta (2020). Znamenite Jevrejke Subotice. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
<http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/Jevrejke-Suboticanke-objedinjeno.pdf>
- Bašaragin, Margareta (ur.) (2021). *Sonja Licht: životna priča*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/sonja_licht.pdf
- Bašaragin, Margareta (ur.) (2021). *Starost u vremenu i prostoru*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/starost_i_rod_u_vremenu_i_prostoru.pdf
- Bašaragin, Margareta (2021). *Antifašistkinje Subotice: skojevke, partizanke i afežeovke*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/images/Antifa-za_biblioteku.pdf
- Savić, Svenka (ur.) (2001). *Vojvodanke (1917–1931): životne priče*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
- Savić, Svenka (ur.) (2007). *Hrvatice, Bunjevke, Šokice (1919–1955)*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
- Savić, Svenka i sar. (2009). *Jezik i rod*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/rod_i_jezik.pdf
- Savić, Svenka (prir.) (2015). *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/profesorke_uns.pdf
- Savić, Svenka i Veronika Mitro (ur.) (2006). *Vajdasági Magyar nők élettörténetei*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/vajdasagi_mayar_nok.pdf
- Savić, Svenka, Veronika Mitro, Sara Savić, Marijana Čanak (2008). *Životne priče žena – 'A što ću ti ja jedna pričat...?'*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/a_sto_cu_ti_ja_jadna_pricat.pdf
- Savić, Svenka, Stevanović, Marjana (2019). *Vodič za upotrebu rodno osetljivog jezika u javnoj upravi u Srbiji*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/vodic_za_rodno_osetljiv_jezik.pdf

Izborna literatura

- Anotnić, Ivana (ur.) (2020). *Svenka Savc: između baletske i jezičke igre*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/svenka_savic_izmedju_jezicke_i_baletske_igre.pdf
- Nikolić, Jovana (2021). *Erotizam u književnom stvaralaštvu Bore Stankovića*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana (2008). „Borisav Stanković – između tradicije modernosti“, u: Stanković, B. *Izabrana dela*. Novi Sad, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarica Zorana Stojanovića, 5–49.

- Raičević, Gorana (2013). „Eros i žrtva u srpskoj moderni: kolektivistički i individualistički princip u delu Milana Rakića i Borisava Stankovića”, u: Tomin, S, Pešikan Ljuštanović, Lj, Polovina, N. (ur.) (2013). *Zbornik u čast Mariji Kleut*, 497–514.
- Savić, Svenka (1999). *Feministička teologija*. Novi Sad: Futura publikacije.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/feministicka_teologija.pdf
- Savić, Svenka (2017). *Doprinos izgradnji mira protestantskih sveštenica u Vojvodini*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
<http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/svestenice.pdf>
- Savić, Svenka (2018). *Erika Marjaš*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
<http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/Erika.pdf>
- Savić, Svenka (2019). *Žarko Milenković i Mirjana Matić*. Novi Sad: Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.
http://www.zenskestudije.org.rs/pdf/knjige/zarko_milenkovic_i_mirjana_matic.pdf
- Vuksanović; Iskra (2016). „Treći rod i stare životinje u *Pismima iz Norveške* Isidore Sekulić”. *Kultura*, br. 152, 80–92.

Prilog 5. Uputstvo za tehničku pripremu teksta

UPUTSTVO ZA TEHNIČKU PRIPREMU TEKSTA

Tekst pisati rodno osetljivim jezikom (ROJ), ne duže od 30 stranica.

PISATI U PRVOM LICU.

Font

Svi tekstovi treba da budu kucani fontom Times New Roman, 12, prored 1,5; pisani na srpskom jeziku, latinicom ili ćirilicom.

Strana imena autora/ki koji se pominju u tekstu transkribovati, a prilikom prvog pominjanja ispisujemo u zagradi originalnim jezikom i pismom. Pojedine reči i izrazi mogu biti, iz naučno-stručnih potreba, pisani na originalnom jeziku i pismu. Svi citati na srpskom jeziku sa nekog drugog jezika, a koji su prevod autorke teksta, naznačiti izrazom u zagradi (u prevodu autorke).

Pravopis srpskoga jezika (Pešikan, Jerković, Pižurica, 2010) primeniti u tekstovima.

Zaglavlje

1. Ime i prezime: ime kurent, prezime verzal, na početku rada u levom bloku, sa afilijacijom.

2. Ime rada, font 12, verzal

Sažetak

Način pisanja: SAŽETAK; po strukturi preslikan tekst rada i sadrži uvod, precizno određen cilj rada, sažeto definisane postupke i metode, rezultate rada i zaključak. Sažetak ne treba da bude duži od 300 reči, prored 1.0, font 10.

Posle Sažetka slede ključne reči (način pisanja: KLJUČNE REČI:); do 10 reči i pojmova, redosledom abecednim (odnosno azbučnim); prored 1.0, font 10.

TEKST RADA: struktura i literatura

Segmentiran je u pojedine delove: 1.0. Uvod, 2.0. Cilj, 3.0. Metod, 4.0. Rezultati, 5.0. Zaključak, 6.0. Literatura, 7.0. Prilozi (videti detalje u Tekst sažetka).

Naslovi poglavlja su centrirani i boldirani. Potpoglavlja su boldirana i pišu se na početku reda bez uvlačenja teksta.

Primer:

4.0 Rezultati istraživanja

4.1 Kvantitativni rezultati

4.2 Funkcije govorenja uglas i prekidanja

Unutar teksta pozivanje na radove pojedinih autora/ki treba da bude navođeno na sledeći način: prezime autora/ke, godina izdanja, dvotačka i strana u zagradi):

(Savić 2001: 17); (Duhaček 2009: 57).

U popisu literature na kraju teksta, ako je reč o monografskoj publikaciji, navodi se prezime/na i puna ime/na autora/ke, godina, naslov teksta, mesto, izdavač:

Gros, Elizabet (2005), *Promenljiva tela: ka telesnom feminizmu*, Centar za ženske studije, Beograd.

Ukoliko je više od 3 autor/ki, pisati prezime i ime prve, uz odrednicu et al. (ili skraćeno: i dr.).

U popisu literature, ako je reč o serijskoj publikaciji, navodi se prezime i ime autora/ke, godina, naslov teksta pod navodima, ime serijske publikacije, broj sveske ili toma, strane na kojoj se tekst nalazi (svaki element odvojen zapetama):

Savić, Svenka (1995), „Jezik i pol (II)”, *Ženske studije*, br. 2/3, Centar za ženske studije, Beograd, 228–244.

Ukoliko je više tekstova iste autora/ke, ređajamo ih hronološkim redosledom, a ako je u istoj godini više tekstova onda uz godinu stavljamo malo slovo abecede/azbuke:

Savić, Svenka et al. (2007a), *Romkinje 2: životne priče Romkinja u Srbiji*, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka et al. (2007b), *Hrvatice, Bunjevke, Šokice: životne priče*, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Tekstovi dostupni onlajn u popisu literature se navode na sledeći način:

Monografske publikacije: Prezime i ime autor/ke, naslov, internet adresa s koje je tekst preuzet, datum preuzimanja.

Primer: Stephens, James. *Irish Fairy Tales*.

<<http://www.surlalunefairyrels.com/books/ireland/jamesstephens.html>. 2. 9. 2010.

Periodična publikacija: Ime i prezime autora, naslov teksta pod navodima, naslov periodične publikacije kurzivom (italikom), broj i datum publikacije (samo ako nije sadržana u internet adresi), internet adresa, datum preuzimanja:.

Opačić, Zorana. „Odrastanje u multikulturalnim sredinama u srpskoj književnosti za decu i mlade”. *Detinjstvo*

<http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/Detinjstvo/XXXV_4/index_html?stdlang=ba_rs> 2. 9. 2010.

Ako je knjiga zbornik radova sa naučnog skupa ili posvećen jednoj temi kao autor, tj. autorka navodi se priređivač ili priređivačica tog dela, te dodajemo “ur.” ako je urednik/ca ili “prii.” ako je priređivač/ica ili “ed.” (“editor”) ako je knjiga pisana na stranom jeziku.

Đurković, Mišo (ur.) (2007), *Srbija 2000–2006: država, društvo, privreda*, Institut za evropske studije, Beograd.

U popisu literature bibliografske jedinice ređamo azbučnim redosledom prezimena autora i autorki (ako je tekst na ćirilici) ili abecednim redom (ako je tekst na latinici). Dopunski kriterijum je godina izdanja.

Ukoliko tekst ima Priloge, unutar priloga odrediti sadržinu: Prilog 1 (dati naslov prilogu); Prilog 2 (dati naslov prilogu). U priloge uvrstiti sve ono što su dodatne potvrde istraživačkim rezultatima ili dokumentaciji: anketni list, upit-

nik, tabele, grafikoni i sl.

Grafikoni, prikazi, slike i ilustracije moraju biti u okvirima standardnih margina i moraju biti potpisani i označeni brojevima (npr. *Grafikon br. 1. Žene kao objekti u tekstovima*), kao i u crno-beloj boji.

Rezime (Summary)

Posle popisa literature sledi rezime na stranom (engleskom) jeziku. Sadrži: ime i prezime autor/ke, naslov rada, tekst rezimea koji je po strukturi sličan Sažetku na početku rada, sadrži cilj rada, sažeto definisane postupke i metode, rezultate rada i zaključak (poželjno i preporuku za dalji rad). Rezime može biti širi od Sažetka i dosežati do 10% ukupnog obima rada. Posle Rezimea slede ključne reči.

Font Times New Roman, veličina slova 10. Ključne reči: navesti najviše 10 reči.

Prilog 6. Uputstvo za pisanje sažetka

Svenka Savić

Tekst Sažetka

Većina naučnih časopisa danas ima ustaljenu šemu za pisanje tekstova. Jedno od pravila je da se na samom početku nalazi **sažetak** onoga što se u tekstu nalazi. Smisao Sažetka je da posluži čitateljicama i čitaocima u odluci da li tekst da čitaju u celini, ili ne. Zato je potrebno da empatišemo sa potencijalnim auditorijumom (stavimo se u njihovu poziciju) i procenimo šta bi iz te druge perspektive njima bilo od koristi da pročitaju u sažetom obliku. Sposobnost pisanja sažetka se stiče vežbanjem.

Svaki sažetak treba da sadrži delove koje ima tekst: *uvod, cilj, metod, rezultati, (diskusija), zaključak, ključne reči*. Osnovana je segmentacija naučnog teksta.

1.0. Uvod sadrži osnovne kontekstualne elemente koji pomažu čitaocima teksta da razumeju cilj rada i ostale delove, jer je svaki tekst ideološki uklopljen u disciplinu, društveno-politički ili istorijski kontekst. Svuda gde je to moguće jasno pokazati kojoj teorijskoj opciji pripada rad.

2.0. Cilj rada jasno izdvojiti u tekstu, kako bi auditorijum mogao proceniti uspešnost istraživanja saopštenog u tekstu u zavisnosti od cilja autorke.

3.0. Metod sadrži osnovne podatke o korpusu podataka, ispitanicama, načinu analize podataka. Cilj je u vezi sa načinom na koji se odabira metod istraživanja, ostvaruje diskusija i izlažu rezultati.

4.0. Rezultati se nabrajaju redosledom analiziranja u tekstu.

5.0. Zaključak je u neposrednoj vezi sa ciljem i najčešće njime počinje («Cilj rada je bio da...»). Nabrajaju se rezultati i daju preporuke za dalji rad.

6.0. Literatura se piše ABC redosledom autor/ki (videti Uputstvo za pisanje teksta semi)

7.0. Prilozi obuhvataju empirijski materijal za koji autorka procenjuje da može koristiti u razumevanju delova teksta (tabele, grafikoni, intervjui, ankete, upitnici i sl.).

Ključne reči se izlažu ABC redosledom, ne više od 10, one pomažu da se shvati u koju (interd)disciplinu treba rad kategorisati, koja je osnovna terminologija koja signalizira teorijski pristup.

Seminarski, master, doktorski rad na rodnim studijama pišemo u prvom licu, rodno osetljivim jezikom (ROJ), uz korišćenje sintaksičkih oblika sažimanja rečenica teksta, izbegavanja digresija, korišćenja minimalnog broja napomena (fusnota).

Ukratko, kada naučimo da sastavimo sažetak teksta (knjige) dobijamo moćno sredstvo vladanja naučnim jezikom u interdisciplinarom području rodnih studija, koje, zatim, primenjujemo i u čitanju tekstova drugih autorki. Ukratko, stičemo sposobnost da odvajamo bitno od nebitnog i da bitno saopštavamo svedenim jezičkim izrazom u kontinuiranom tekstu (izbegavajući digresije).

Prilog 7. Uputstvo za pisanje prikaza knjiga

PISANJE PRIKAZA KNJIGA

Prikaz knjige je jedan od tipova teksta koji se mora savladati. Pisanje prikaza je samo jedno od umeća koje se uči i usavršava. U prikazu je osoba koja prikazuje u nadmoći nad autorom dela koje se prikazuje. U tom smislu možemo govoriti o statusno neravnopravnom odnosu autora i prikazivača. Otuda je važna već prva informacija da se prikazi mogu pisati na različite načine u zavisnosti od discipline, tipa knjige (monografije, skup članaka sa nekog skupa, zbornici radova koji u kontinuitetu izlaze, na primer, časopis *Ženske studije* u Beogradu), zatim od tipa novina, časopisa ili knjige u kojem je prikaz objavljen. Posebnu dimenziju prikaza čini podatak da je knjiga pisana u originalu na nekom drugom jeziku i da se na našem jeziku prikazuje za ovu sredinu (što od prikazivača iziskuje i znanje o prevodu termina na naš jezik i mnoge druge stvari vezane za problematiku prevodjenja).

Pojedine naučne discipline su razvile određena pravila za pisanje prikaza (o čemu se može doznati, najčešće, iz podataka napisanih na poledini časopisa), isto tako i pojedini časopisi, naročito svetski imaju određeni tip slova kojima se pišu naslov, poglavlja i drugi odeljci u tekstu. Pravila se, dakle, odnose na način pisanja ili dužinu prikaza. Neki časopisi, na primer, nemaju rubriku prikaza, drugi ograničavaju dužinu samo na dve kucane stranice, neki prave razliku između kratkih prikaza i dužih koji su onda detaljnije raspravljane o jednom pitanju (tzv. pregledni prikazi, na primer, prikaz knjige Skinera koju je u časopisu *Language* dao tada mladi Noam Čomski 1959, kojim je urnisao velikog, i tada nedodirljivog, velikana američke psihologije Skinera).

Postoji ipak opšta forma prikaza na osnovu kojeg znamo da je to upravo taj tip teksta.

1. Na samom početku se daju podaci o knjizi koja se prikazuje u izdvojenom pasusu, najčešće drugačijim slovima pisano da ukaže da se radi o posebnom tekstualnom tipu:

Svenka Savić (1993), Diskurs analiza, Filozofski fakultet, Futura publikacije, Novi Sad, 235 str.

Daju se svi relevantni podaci o knjizi: ime i prezime autora, naziv knjige, ako ima podnaslov onda i on, izdavač, mesto izdanja, broj stranica, ako ima dodatka, kao što su slike, tabele i sl., što može biti i drugačije paginirano, onda i to tako navesti.

Ukoliko knjiga ima više autora, na primer do tri autora, navode se puna imena i prezimena svih, ukoliko ima više, navodi se prvi autor i dodaje *et al.* (= i dr.).

Ako je knjiga koju prikazujete na stranom jeziku objavljena, onda sve u originalu navesti, naslov knjige u zagradi na našem jeziku, ukoliko pravila časopisa za koji pišete ne nalaže drugačije.

2. Sledi tekst prikaza koji ima: uvod (ili kontekstuiranje knjige u vremenu, prostoru, trenutku političkom, ekonomskom, društvenom i sl.), zatim sadržaj (ili ono zbog čega je knjiga pisana), pa procena/kritički ugao autora prikaza o knjizi i preporuka knjige kome može biti od koristi.

2.1. Cilj svakog prikaza je da prikaže (zato se i zove tako) potencijalnim čitaocima dovoljno informacija od kojih bi oni pošli u daljem pristupu knjizi, autoru, temi... Zato je jedan od načina uvođenja u knjigu, ili kontekstuiranja, upravo nekoliko podataka o autoru/ima. Ako je ona iz strane sredine, prvi put se delo prevodi i objavljuje u našoj sredini ili jeziku, onda tako oformiti sumu informacija da čitaci mogu vezati neko sećanje ili neki elemenat znanja o autorima za ovaj prevod (na primer, Toni Morison je dobila Nobelovu nagradu, a da kod nas tek ovih dana na srpskom izlazi prvi put njen roman).

2.2. Ako je pak dovoljno poznat autor (kao što je slučaj sa Pavićem kod nas), onda uvod, ili kontekstuiranje ove vrste nije neophodno. Prikaz može početi temom knjige: ko se njome pre bavio, na koje načine, ko su neposredni prethodnici u ovom nizu do ove autorke, odnosno ako je o tome pisano prvi put, itd. Kontekstuiranje teme prikazuje autora prikaza kao kompetentnu osobu i tu šansu treba iskoristiti.

Gotovo da se ne može navesti iscrpna lista svih mogućnosti kontekstuiranja (ili uvoda) u prikazu što bi bilo podjednako prikladno za svaki prikaz, jer to zavisi od toga kako autora prikaza percipira svoje čitalaštvo datih novina, časopisa ili knjige za koju piše prikaz. Ukoliko je autor prikaza stalni saradnik nekog časopisa, novina ili revije, onda su čitaoci već navikli na njega i stekli potrebnu sumu zajedničkog znanja. Ako se neko prvi put pojavljuje prikazom u nekom listu, novinama, TV ili radiju, to je, naravno, druga priča.

3. Najteži deo u pisanju prikaza je kako sadržaj knjige (koja nekada može biti i 1000 strana ili u nekoliko tomova) napisati na dve stranice teksta, koliko je uredništvo dozvolilo, a da bude informativno, kritičko, pitko, itd. Postoje razne mogućnosti da se iz ove teškoće izađe, bez velike pogreške.

3.1. Može se navesti suma pitanja o kojima se u knjizi raspravlja, a prema postojećem sadržaju u knjizi. Sadržaj u knjizi nam je putokaz za segmentaciju problematike u tekstu prikaza. Sadržaj knjige nekada može biti neinformativan (na primer, samo oznake: Poglavlje I, II, III, itd.), zato je dužnost prikazivača da tim delovima odredi tematske identifikacije:

U poglavlju II autorka se bavi teorijskim razmatranjem analize diskursa (i sl.).

U poglavlju III primerima pokazuje kako se teorije mogu potvrditi.

U poglavlju VI.... itd.

Ovakvim postupkom prikazivačica omogućava čitaocima da stvore mentalnu sliku ukupne problematike u knjizi i da, shodno tome, pokažu svoje interesovanje za kupovinu ili nalaženje knjige.

3.2. Nakon navođenja ukupnog sadržaja i problematike, autor prikaza se može fokusirati na jedan problem za koji prikazivačica knjige, ili časopi/novine za koje

piše, pokazuje posebnu zainteresovanost, ili kompetenciju, pa samo to detaljnije razraditi. Na primer, ako je knjiga o feminizmu, a poglavlje o nasilju nad ženama i objavljuje se prikaz u časopisu koji je tematski posvećen nasilju, onda je takav pristup prihvatljiv. Isto se može pristupiti naročito ako se želi naglasiti pozitivna, ili negativna, strana samo tog jednog dela, a o ostalim delovima dati načelni sud.

Nikada ne znamo ko će pročitati neki prikaz, zato on mora biti pisan dovoljno jasnim jezikom da koristi najširem krugu, sada, ali i iz istorijske perspektive (nekada se prikazi čitaju i po 20–30 godina kasnije. Na primer, negativan prikaz *Istorije srpskog jezika* Ivana Popovića, koji je dao Pavle Ivić pedesetih godina XX veka, a data knjiga je doživela prevod na nemački jezik i priznata je u svetu). Stručna terminologija, ili poseban stil, kako je u književnoj kritici, koju neguje ili sam časopis ili sam autor, može biti prepreka u razumevanju prikaza pa danas nije preporučljiv.

3.3. U kritičkoj proceni knjige namera prikazivačice je presudna za fizionomiju ili sadržaj prikaza. Nekada se putem prikaza obračunavaju dve strane (autor i prikazivač), a da čitaoci prikaza toga ne moraju biti svesni, nego dijalog vode preko teksta prikaza. Nekada je namera prikazivačice da afirmiše novo, nepoznato ime, temu ili nameru u sredini, pa daje mnogo više informacija nego što ih je u samoj knjizi, kako bi stvorila novi kontekst svim navedenim elementima (na primer, pitanje seksualnih manjina danas kod nas). Nekada namera prikazivačice može biti da umanjí važnost knjige, pa ne kaže dovoljno, ili dovoljno jasno, o onome što je suštinski novo, dobro, preporučljivo ili bolje u knjizi i praktično knjigu ne preporučí, a ova to zaslužuje.

Nije dobro kada se samo opiše, deskriptivno prenese, čega u knjizi ima bez kritičke procene ili eksplicitne namere prikazivačice (mada se i ovakvih prikaza moguće pročitati).

4. Preporuka čitaocima je važan deo u prikazu koji pomaže čitalaštvu da se odredi i opredeli. Najčešća je, i najmanje netačna rečenica: *knjiga je namenjena svima onima koji se na bilo koji način bave tematikom koju smo u ovom prikazu naveli*, ali je najmanje korisna. Obaveza je prikazivačice da knjigu preporučí upravo onima koji još ne znaju da knjiga postoji. Zato traganje za pravim čitalateljstvom, tj. nalaženje prave jezičke forme za one koji knjigu treba da kupe i pročitaju jednako je važna za autora knjige, koliko za časopis (novine, reviju) u kojoj se prikazuje, koliko i za izdavača (izdavači žive od prodatih knjiga).

Ponekad jedna knjiga dobije mnogo prikaza, pa ste u lakšoj situaciji ako svoj prikaz pišete nakon svih i otvarate samo deo ukupne problematike. Druga je pozicija kada ste prvi u tom lancu. Nadalje, prikaz knjige na stranom jeziku (koju prikazujete na našem) može da ima više prikaza objavljenih na jeziku u sopstvenoj sredini), što vam samo delimično može pomoći, jer su druge vrste znanja onih čitalaca na maternjem i ovih na prevedenom jeziku, ali je vaša dužnost da se o njima raspitate.

Svenka Savić

Novi Sad, 31. 1. 2002.

Prilog 8. Evaluacioni list

„Ženske studije i istraživanja” Novi Sad, Podružnica Subotica

Edukativni program Ženskih studija „Ženske studije posle 25 godina”, maj–jul 2022, Subotica

EVALUACIONI LIST

1. Da li su predavanja u programu Ženske studije ispunile tvoja očekivanja (zaokružiti)?

DA NE

1.1. Opiši na koji način?

2. Šta je bilo najkorisnije od predavanja koja si slušala (možete zaokružiti više od jednog izbora)?

Margareta Bašaragin: „Prilog istoriji ženskih studija u Republici Srbiji i Subotici: 1991–2022”; „Rodno osetljiv jezik u službenoj upotrebi – osnovni pristupi”; „Antifašistkinje Subotice nekada”; „Znamenite Subotičanke”

Mirjana Dokmanović: „Normativni i strateški okvir rodne ravnopravnosti u Srbiji”

Jasminka Dulić: „Dimenzije patrijarhalizma”

Katalin Kaič: „Subotičke pozorišne umetnice”

Maja Korać: „Refleksije o povezanosti akademskog istraživanja i životnog iskustva”

Sanja Kojić Mladenov: „Feministička avangarda u lokalnom umetničkom kontekstu”

Nela Tonković: „Od žrtve do heroine: slika žene u savremenoj umetnosti”

Jasna Jovičević: „Džez muzika i rod”

Dragana Pejović: „Predstavljanje prostitucije kao poželjne profesije u Srbiji”

Sara Savić: „Rodnost i jedno zdravlje”

Svenka Savić: „Naučnice iz Srbije u svetu”

Staša Zajović: „Ženska mirovna politika”

2.1. Obrazloži svoj izbor?

3. Količina podeljene literature (uživo i putem imejla) za predavanja bila je (zaokruži):

a) dovoljna b) nedovoljna

3.1. Ako je odgovor b), navedi koju literaturu bi još rado posedovala:

4. Da li ste posećivale sajt ŽSI (zaokružiti)? DA NE

4.1. Ako je odgovor DA, koliko često (zaokružiti)? a) često b) ponekad
c) nikad

4.2. Ako je odgovor pod a) navedite šta je dobro i korisno bilo na sajtu za vaše poimanje Ženskih studija?

4.3. Ako je odgovor pod c) navedite gde nalazite podatke za svoje teme u oblasti Ženskih studija:

5. Iz koje oblasti Ženskih studija bi volela da proširiš znanje, nakon osnovnog, a stečenog u ovom programu?

6. Proceni pripremu za pojedina predavanja (zakokruži):

a) odlična; b) dovoljna; c) nedovoljna.

7. Proceni ukupnu organizaciju ovog programa Ženskih studija u Subotici?

a) dobra; b) nedovoljna

7.1. Ako je odgovor pod a) obrazloži izbor:

7.2. Ako je odgovor pod b) obrazloži izbor:

8. Predavanja su održavana kombinovano (onlajn i uživo), proceni: a) dobro; b) prihvatljivo; c) nije dobro;

Obrazložite izbor:

HVALA!